

PROCEEDING :

MULTIPOLARITY AND THE RISE OF A GEOPOLITICAL EUROPE: ASEAN'S STRATEGIC CHOICES AND THAILAND'S PATH FORWARD 12TH DECEMBER 2025

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การเสวนาวิชาการ “พหุขั้วอำนาจกับบทบาทของสหภาพยุโรปเชิงภูมิรัฐศาสตร์: ทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ต่ออาเซียนและประเทศไทย”

บทนำ

การเสวนาวิชาการครั้งนี้มีขึ้นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศที่กำลังทวีความซับซ้อนมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โลกในปัจจุบันมิได้ดำเนินไปภายใต้กรอบคิดของโลกาภิวัตน์ (globalization) เพียงมิติอย่างที่ดำรงมาอีกต่อไป หากแต่กำลังเคลื่อนตัวเข้าสู่บริบทของ การลดระดับความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจโลก (deglobalization) และ การแยกตัวของห่วงโซ่อุปทานเชิงยุทธศาสตร์ (decoupling) ซึ่งได้รับแรงผลักดันจากการแข่งขันด้านความมั่นคง เทคโนโลยี และอิทธิพลทางการเมืองระหว่างประเทศมหาอำนาจ

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีลักษณะร่วมกับแนวโน้ม การลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (derisking) และ การเกิดขึ้นของระบบโลกแบบพหุขั้วอำนาจ (multipolarity) ซึ่งทำให้ศูนย์กลางอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศมิได้กระจุกตัวอยู่เฉพาะในบางภูมิภาคอีกต่อไป แต่กระจายตัวไปยังหลายฝ่าย ทั้งสหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป จีน อินเดีย ญี่ปุ่น และกลุ่มประเทศเกิดใหม่อื่น ๆ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้สภาพแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ของโลกมีพลวัตสูง และทำให้รัฐจำเป็นต้องกำหนดท่าทีอย่างรอบคอบมากยิ่งขึ้น

ภายใต้บริบทเช่นนี้ สหภาพยุโรป (European Union: EU) ได้พัฒนาบทบาทจากการเป็นผู้สนับสนุนระบบพหุภาคีแบบเสรีนิยม ไปสู่การเป็น “สหภาพยุโรปเชิงภูมิรัฐศาสตร์” (Geopolitical Europe) ซึ่งหมายถึงการผสมเครื่องมือทางเศรษฐกิจ (economic instruments) นโยบายความมั่นคง (security policy) และอิทธิพลทางบรรทัดฐาน (normative power) เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่อธำรงดุลแห่งอำนาจและปกป้องผลประโยชน์ของยุโรปในระยะยาว โดยเฉพาะในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก (Indo-Pacific) ซึ่งกำลังกลายเป็นสมรภูมิการแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ของมหาอำนาจ

ประเทศไทยและอาเซียนจึงอยู่ในฐานะ “ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเชิงโครงสร้าง” (structural stakeholder) ต่อการผันผวนของภูมิรัฐศาสตร์โลกอย่างเลี่ยงไม่ได้ การเสวนาครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจแนวโน้มดังกล่าวอย่างเป็นระบบ วิเคราะห์บทบาทใหม่ของสหภาพยุโรป และประเมินนัยเชิงยุทธศาสตร์ต่อประเทศไทย ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง ความมั่นคง และธรรมาภิบาลระหว่างประเทศ

พลวัตภูมิรัฐศาสตร์โลก และบริบทของ MULTIPOLARITY

ผู้ร่วมเสวนาได้สะท้อนภาพรวมที่ตรงกันว่า ระบบโลกกำลังเคลื่อนตัวสู่โครงสร้างแบบพหุศูนย์อำนาจ (polycentric order) ซึ่งแตกต่างจากระเบียบโลกแบบมหาอำนาจเดียว (unipolarity) หรือสองขั้วอำนาจ (bipolarity) ในอดีต การผกผันกันระหว่างปัจจัยด้านเทคโนโลยี ความมั่นคง การค้า และมาตรฐานกฎระเบียบ ทำให้การเมืองระหว่างประเทศกลายเป็นพื้นที่ ที่ทำให้เศรษฐกิจกลายเป็นเรื่องความมั่นคง (securitization of economics)

ปรากฏการณ์ การลดระดับโลกาภิวัตน์ (deglobalization) ไม่ได้หมายถึงการปิดประเทศ หากแต่เป็นการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ใหม่ เพื่อคุ้มครองผลประโยชน์เชิงยุทธศาสตร์ของรัฐ แนวโน้ม การแยกตัวบางส่วน ของห่วงโซ่อุปทาน (partial decoupling) แสดงออกผ่านมาตรการควบคุมการส่งออกเทคโนโลยี การกำหนดมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อม และการสร้างกฎเกณฑ์เฉพาะภูมิภาคมากขึ้น ภายใต้สภาวะดังกล่าว รัฐต่าง ๆ จึงต้องสร้างดุลระหว่าง ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และ ความมั่นคงแห่งรัฐ อย่างละเอียดอ่อน

บทบาทใหม่ของสหภาพยุโรปในระบบโลก

สหภาพยุโรปกำลังปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของระบบโลก โดยพยายามธำรงบทบาททั้งในฐานะมหาอำนาจเชิงบรรทัดฐาน (normative power) และผู้กำหนดมาตรฐานกฎระเบียบสากล (regulatory power) ควบคู่ไปกับการเพิ่มขีดความสามารถด้านยุทธศาสตร์และความมั่นคง (strategic autonomy)

สงครามรัสเซีย-ยูเครน (Russia-Ukraine War) ได้ตอกย้ำให้ยุโรปตระหนักถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างอธิปไตยเชิงยุทธศาสตร์ (strategic sovereignty) และลดการพึ่งพาแหล่งพลังงานหรือเทคโนโลยีจากภายนอกมากเกินไป การดำเนินนโยบายดังกล่าวทำให้ยุโรปหันมาให้ความสำคัญกับความมั่นคงด้านพลังงาน เศรษฐกิจ ดิจิทัล การปกป้องเทคโนโลยีขั้นสูง และการจัดทำกฎระเบียบที่ครอบคลุมความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม และสิทธิมนุษยชน แม้สหภาพยุโรปยังเผชิญข้อจำกัดภายใน เช่น ความหลากหลายของผลประโยชน์ประเทศสมาชิก แต่ก็ยังคงมีความได้เปรียบเชิงโครงสร้างในฐานะผู้กำหนดมาตรฐานสากล (standard setter) ที่ประเทศคู่ค้าจำนวนมากต้องปรับตัวตาม โดยเฉพาะในด้าน Green Deal, ESG, Supply Chain Due Diligence และสิทธิแรงงาน

นัยสำคัญต่ออาเซียนและประเทศไทย

ประเทศไทยตั้งอยู่ในภูมิภาคที่เป็นหัวใจของอินโด-แปซิฟิก ซึ่งกลายเป็นพื้นที่แข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างสหรัฐฯ จีน และสหภาพยุโรป การเจรจาความตกลงการค้าเสรีไทย-สหภาพยุโรป (Thai-EU FTA) จึงมีใช้เพียงเรื่องการค้า หากแต่เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ (strategic instrument) ในการกำหนดตำแหน่งของไทยในระบบเศรษฐกิจโลก อย่างไรก็ตาม ไทยจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมด้านกฎหมาย มาตรฐาน และสถาบันให้สอดคล้องกับกรอบคิดเรื่อง การกำกับดูแลเศรษฐกิจเชิงสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม (human rights and environmental governance) ซึ่งกำลังกลายเป็นตัวชี้วัดความน่าเชื่อถือของประเทศและภาคธุรกิจในตลาดสากล นอกจากนี้ประเด็นความมั่นคงยุคใหม่ เช่น ความมั่นคงทางทะเล (maritime security) ความมั่นคงทางไซเบอร์ (cybersecurity) และความยืดหยุ่นของห่วงโซ่อุปทาน (supply-chain resilience) ก็กำลังทวีความสำคัญมากขึ้นเป็นลำดับ ประเทศไทยจึงควรกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อยกระดับตนจาก “ผู้ตาม” ไปสู่ “ผู้มีบทบาทเชิงรุก” ในกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาค

ประเทศไทยถือเป็นประเทศแรกในเอเชียที่จัดทำนโยบายระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (National

รรรมาภิบาลธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน

Action Plan on Business and Human Rights) ซึ่งนับเป็นพัฒนาการเชิงสถาบันที่สอดคล้องกับแนวโน้มกฎหมายและนโยบายของสหภาพยุโรป โดยเฉพาะกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบด้านสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมในห่วงโซ่อุปทาน (Corporate Sustainability Due Diligence Directive: CSDDD)

มาตรการดังกล่าวมีใช้เพียงกรอบกำกับตรวจสอบ แต่คือเครื่องมือที่ช่วยยกระดับมาตรฐานการแข่งขันของภาคธุรกิจไทยในระยะยาว ทำให้สินค้าและบริการของไทยสามารถเข้าสู่ตลาดยุโรปได้อย่างยั่งยืน และลดความเสี่ยงด้านชื่อเสียงและข้อพิพาททางกฎหมาย

บทบาทของไทยในฐานะประเทศ “MIDDLE POWER”

เวทีเสวนามีความเห็นร่วมกันว่า ประเทศไทยมีศักยภาพในการพัฒนาไปสู่ “ประเทศพลังกลาง” (middle power) ที่สามารถดำเนินนโยบายเชิงสมดุล (strategic multi-alignment) และมีบทบาทในการเชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างภูมิภาคได้ หากประเทศไทยสามารถสร้างเรื่องเล่าเชิงยุทธศาสตร์ (strategic narrative) ที่ชัดเจน เสริมสร้างธรรมาภิบาล และเพิ่มขีดความสามารถด้านเทคโนโลยีและทรัพยากรมนุษย์

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการเสวนา สามารถสรุปได้ว่า ประเทศไทยควรเร่งเสริมสร้างความพร้อมเชิงสถาบันให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจสากลยุคใหม่ โดยเฉพาะการปรับปรุงกฎหมาย มาตรฐานแรงงาน และกรอบการกำกับดูแลสิ่งแวดล้อมให้เทียบเท่าเกณฑ์สากล การขับเคลื่อนความตกลงการค้าเสรีกับสหภาพยุโรปควรได้รับการกำหนดให้เป็น “ยุทธศาสตร์ระดับชาติ” มากกว่าการเจรจาเชิงพาณิชย์เพียงมิติเดียว ดังประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายต่อไปนี้

- **ยกระดับโครงสร้างภายในและมาตรฐานสากล**
 - ปรับกฎหมายให้สอดคล้องกับ EU
 - สนับสนุน SMEs ในการทำ ESG และ Due Diligence
 - จัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือเชิงเทคนิค
- **ขับเคลื่อน FTA บนฐานผลประโยชน์แห่งชาติ**
 - เน้นเทคโนโลยีและทักษะแรงงาน
 - ให้เกิด Local Value Creation
- **เสริมความมั่นคงเชิงโครงสร้าง**
 - Maritime & Cyber Cooperation
 - ควบคุมการลงทุนในอุตสาหกรรมอนาคต

- พัฒนา Strategic Narrative ของประเทศ
 - สร้างภาพลักษณ์ไทยในเวทีโลกอย่างสม่ำเสมอ

- เร่ง People-to-People Connectivity
 - ส่งเสริมการแลกเปลี่ยน การศึกษา และวิจัยร่วม

- คำจูนเสถียรภาพระยะยาว
 - บูรณาการความร่วมมือภาครัฐ เอกชน และสังคม

นอกจากนี้ ประเทศไทยควรเพิ่มบทบาทในความร่วมมือด้านความมั่นคงสมัยใหม่ การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูง และการพัฒนาทุนมนุษย์ (human capital development) เพื่อให้ประเทศก้าวสู่การเป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์ที่มีความน่าเชื่อถือและยั่งยืนในระบบพหุขั้วอำนาจ

EXECUTIVE SUMMARY

MULTIPOLARITY AND THE RISE OF A GEOPOLITICAL EUROPE : ASEAN'S STRATEGIC CHOICES AND THAILAND'S PATH FORWARD

Introduction

This academic seminar was convened at a critical juncture in the evolution of the international system, which is undergoing profound structural transformation and increasing complexity. The contemporary world no longer operates solely within the paradigm of globalization, but is instead moving towards a context characterized by deglobalization and the decoupling of strategic supply chains, driven by intensifying geopolitical, technological, and security competition among major powers.

This transformation has unfolded alongside broader trends of derisking and the emergence of global multipolarity, in which economic and political power is no longer concentrated within a single or limited group of actors, but is instead dispersed across multiple centers — including the United States, the European Union, China, India, Japan, and other emerging powers. Such developments have rendered the global strategic environment increasingly dynamic, thereby requiring states to formulate their external policies with heightened prudence and strategic sensitivity.

Within this evolving context, the European Union (EU) has repositioned itself from a champion of liberal multilateralism towards becoming a “Geopolitical Europe.” This concept denotes the integrated use of economic instruments, security policy, and normative power to safeguard Europe’s long-term strategic interests and maintain the balance of power, particularly in the Indo-Pacific region, which is rapidly becoming a central theatre of great-power competition.

Thailand and ASEAN thus find themselves as structural stakeholders in the reshaping of global geopolitics. The seminar was therefore designed to deepen understanding of these international trends, to analyse the EU’s evolving role, and to examine their strategic implications for Thailand — particularly in the domains of economic policy, political relations, security cooperation, and international governance.

GLOBAL GEOPOLITICAL DYNAMICS AND THE CONTEXT OF MULTIPOLARITY

Speakers concurred that the contemporary international order is moving towards a polycentric configuration, distinct from earlier unipolar or bipolar structures. The interlinkages between technological advancement, security policy, international trade, and regulatory standards have increasingly transformed international economic relations into matters of national security, reflecting a broader securitization of economics.

Importantly, deglobalization does not signify isolationism or autarky. Rather, it entails a reconfiguration of global economic linkages in order to protect states' strategic interests. Partial decoupling has emerged through instruments such as export controls on sensitive technologies, environmental standards, and region-specific regulatory regimes. Within such an environment, states must carefully balance economic interests with national security considerations, recognizing the trade-offs inherent in policy choices.

EUROPE'S EMERGING ROLE IN THE INTERNATIONAL SYSTEM

The European Union is adapting its strategic posture to align with these systemic changes by simultaneously retaining its identity as a normative power and global regulatory standard-setter, while also seeking enhanced strategic autonomy and security capability.

The Russia–Ukraine War has reinforced Europe's recognition of the importance of strategic sovereignty, especially in reducing over-dependence on external energy and technology sources. As a result, the EU has increasingly prioritized energy security, the digital economy, the protection of strategic technologies, and comprehensive regulatory frameworks on environmental, social, and human rights governance. Although the EU must continue to manage internal diversity of national interests, it nonetheless retains structural advantages as a global agenda-shaper, especially through initiatives such as the European Green Deal, ESG frameworks, supply-chain due diligence, and labor-rights standards, which partner states and businesses worldwide must adapt to.

IMPLICATIONS FOR ASEAN AND THAILAND

Situated at the heart of the Indo-Pacific, Thailand occupies a strategic position within a region where the United States, China, and the EU increasingly project influence and compete for strategic presence. The Thai–EU Free Trade Agreement (FTA) should therefore be understood not merely as a trade arrangement, but as a strategic policy instrument shaping Thailand’s position in the global economy.

However, Thailand must also strengthen domestic legal frameworks, regulatory standards, and institutional capacity to align with emerging norms in human-rights and environmental governance, which now constitute key benchmarks of state and corporate credibility globally. At the same time, non-traditional security issues — such as maritime security, cybersecurity, and supply-chain resilience — are gaining significance, underscoring the need for Thailand to transition from a largely reactive posture to a more proactive and engaged regional role.

BUSINESS, HUMAN RIGHTS, AND CORPORATE GOVERNANCE

Thailand is the first country in Asia to adopt a National Action Plan on Business and Human Rights, marking a significant institutional development aligned with European legal trends, particularly the Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD). These frameworks should not be viewed merely as compliance obligations, but as instruments that enhance the long-term competitiveness of Thai enterprises, ensure sustainable access to European markets, and reduce reputational and legal risks for Thai businesses.

THAILAND AS A MIDDLE POWER

Participants shared the view that Thailand possesses the potential to evolve into a middle power capable of exercising strategic multi-alignment and facilitating cross-regional cooperation. Realizing this role will require the strengthening of a coherent strategic narrative, improvements in governance, and sustained investment in technological capability and human capital development.

POLICY RECOMMENDATIONS

The seminar concluded that Thailand must accelerate institutional readiness for the emerging global economy, particularly through reforms in labor standards, environmental regulation, and legal harmonization with international norms. The Thai–EU FTA should be elevated to the level of national strategic priority, rather than being treated solely as a commercial negotiation. Key strategic directions include strengthening internal regulatory capacity, enhancing SME readiness for ESG and due diligence requirements, advancing technology- and skill-driven economic upgrading, deepening maritime and cyber cooperation, and promoting people-to-people exchanges to build sustainable societal linkages.

In parallel, Thailand should expand its role in new-generation security cooperation, research and technological development, and long-term human-capital enhancement in order to consolidate its credibility as a reliable and forward-looking strategic partner within an increasingly multipolar international system.

การเสวนาวิชาการ พหุขั้วอำนาจกับบทบาทของสหภาพยุโรป เชิงภูมิรัฐศาสตร์: ทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ต่ออาเซียนและไทย

MULTIPOLARITY AND THE RISE OF A GEOPOLITICAL EUROPE : ASEAN'S STRATEGIC CHOICES AND THAILAND'S PATH FORWARD

บทนำ

การเสวนาวิชาการในหัวข้อ“พหุขั้วอำนาจ และบทบาทเชิง geopolitics ของ European Union (EU) ที่ส่งผลต่อ ASEAN และประเทศไทย”เป็นประเด็นสำคัญในบริบทโลกปัจจุบัน ที่มีความผันผวนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ท่ามกลางการแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์ในอินโด-แปซิฟิก ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนทั้งในระดับโครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศและในระดับการเมืองภายในประเทศ ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่ทำให้การทำความเข้าใจบทบาทของผู้เล่นระหว่างประเทศอย่างสหภาพยุโรป(EU) มีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะต่อการกำหนดทิศทางของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพยุโรป กับ อาเซียน รวมถึงผลกระทบต่อประเทศไทย มีนัยยะต่อการมองเห็น “โอกาสใหม่ ๆ” ที่เกิดขึ้นท่ามกลางการจัดวางอำนาจในระบบโลกแบบพหุขั้วอำนาจ การรับรู้โอกาสและข้อจำกัดในระดับภูมิรัฐศาสตร์ สามารถช่วยยกระดับความสามารถในการออกแบบนโยบายสาธารณะให้เหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนไป และช่วยค้นหาแนวทางในการสร้างอนาคตของประเทศที่มีความมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

กรอบคิดของเวทีเสวนานี้ยังส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความเห็นทำหน้าที่เป็นแรงขับเคลื่อนเชิงสังคมและเป็นพื้นที่สร้างแรงบันดาลใจให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาประชาธิปไตยและการพัฒนาประเทศ การมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่และประชาชนจึงถูกวางสถานะเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการขับเคลื่อนสาธารณะ ไม่ใช่เพียงฐานผู้รับผลของนโยบาย โดยความมุ่งหวังว่า “พลังความคิดสร้างสรรค์” จากการแลกเปลี่ยนในเวทีจะเป็นแรงส่งสำคัญต่อการสร้างอนาคตที่ดีกว่าให้กับประเทศไทย

บรรยายในหัวข้อ “การแข่งขันเชิงภูมิรัฐศาสตร์ในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก และบทบาทของยุโรป : มุมมองเชิงยุทธศาสตร์จากประเทศไทย”

โดย รศ.ดร.จิตติภัทร พูนขำ รองคณบดีฝ่ายวิชาการและวิเทศสัมพันธ์
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1) กรอบวิเคราะห์: โลกที่เปลี่ยนเร็วและการแข่งขันที่ “ผูก” ความมั่นคงกับเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน

การเปลี่ยนแปลงของระบบโลกในปัจจุบันมีลักษณะเป็น **disruption** ในระดับโครงสร้าง ส่งผลให้การแข่งขันเชิงภูมิรัฐศาสตร์ทวีความเข้มข้น โดยเฉพาะระหว่างมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ และจีน และ “ตัวแสดงขนาดใหญ่” อื่น ๆ ในระบบระหว่างประเทศ ภาพการแข่งขันนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียง **geopolitics** แต่ขยายไปสู่ **geoconomics** ซึ่งหมายถึงการใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจเพื่อบรรลุเป้าหมายทางภูมิรัฐศาสตร์ จึงทำให้รัฐจำนวนมากจัดทำ **geostrategy** ที่ประสานมิติความมั่นคงและเศรษฐกิจไปพร้อมกัน

ในเชิงเครื่องมือ การแข่งขันเดิมนักอาศัยอำนาจทางทหารและความมั่นคงเป็นหลัก แต่ในบริบทปัจจุบันเครื่องมือด้านความมั่นคงยังคงสำคัญ หากแต่ถูกใช้ควบคู่กับเครื่องมือทางเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบ จึงไม่อาจแยกสองมิตินี้ออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด ตัวอย่างที่ยกขึ้นประกอบคือการกดดันระหว่างรัฐผ่าน **trade war** และ “สงครามภาษี/กำแพงภาษี” ซึ่งมีได้เป็นเรื่องการค้าอย่างเดี่ยว หากแต่รวม “นัยความมั่นคง” ไว้ด้วย รวมทั้งแนวโน้ม **transactional foreign policy** ที่มีลักษณะ “ยื่นหมูยื่นแมว” มากขึ้น เมื่อเทียบกับช่วงก่อนหน้าที่มักห่อหุ้มด้วยภาษาแบบ **liberalism** หรือ “เสรีนิยม” ซึ่งในระยะหลังเริ่มลดบทบาทลง

ในภาพเดียวกันนี้ ยังต้องแยกความต่างระหว่าง “EU” กับ “ประเทศสมาชิกในยุโรป” เพราะมิได้เป็นเนื้อเดียวกันและไม่จำเป็นต้องมี **single voice** เสมอไป ความไม่เป็นเอกภาพดังกล่าวทำให้กระบวนการกำหนดนโยบายของ EU มีหลายชั้น หลายระดับ และก่อความซับซ้อนต่อผู้ที่ต้อง “ตีล” กับยุโรป ทั้งในมิตินโยบายและในมิติวิชาการ

2) โครงสร้างภูมิรัฐศาสตร์อินโด-แปซิฟิก: ทางแพร่งของยุคสมัยและระบบที่ “เดินคู่ขนาน” กัน

การวิเคราะห์ภูมิรัฐศาสตร์อินโด-แปซิฟิกถูกเสนอว่าอยู่ในภาวะ “**at the crossroads**” หรือทางแพร่ง โดยอธิบายผ่าน 3 การเปลี่ยนผ่านหลัก

2.1) จาก **globalization** สู่ **geopolitics** : โลกเคลื่อนจากยุคที่เน้น **globalization** และการเปิดเสรี/การทำ FTA ไปสู่ยุคที่ **geopolitics** กลายเป็นตัวกำกับกับการตัดสินใจมากขึ้น กระบวนการดังกล่าวปรากฏในรูป **deglobalization** ที่ตามมาด้วย **decoupling** และ **derisking** (การลดการพึ่งพา ลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาผู้อื่น โดยเฉพาะจีนในบางห่วงโซ่) จึงเกิด “สองระบบคู่ขนาน”:

- ระบบที่ยังเดินด้วยภาษาแบบ FTA และการเปิดเสรีในหลายประเทศ
- อีกระบบที่คิดแบบการแข่งขันเชิงอำนาจ เน้นการบีบ/ต่อรองและตรรกะ **winner-takes-all** หรืออย่างน้อย “ผู้ชนะต้องการได้มากที่สุด” ตัวอย่างเชิงประจักษ์ ได้แก่ การแข่งขันด้าน **semiconductor**, เทคโนโลยี และการกำหนด **standard** ซึ่งถูกตั้งให้เป็นประเด็นภูมิรัฐศาสตร์มากขึ้น

ในมิติการเมืองสหรัฐฯ มีการชี้ให้เห็นความต่อเนื่องของแนวทางแข่งขันกับจีน ไม่ว่าจะยุค Trump หรือ Biden โดยย้ำว่าแม้มีความแตกต่างเชิงถ้อยคำ แต่มีความต่อเนื่องของ “แกนยุทธศาสตร์” อยู่มากกว่าที่มักคาดกัน

2.2) power shift และโลกหลายขั้วที่ซับซ้อนกว่าเดิม : เกิด power shift จากศูนย์กลางเดิมที่ยุโรปเคยเป็นแกน ไปสู่เอเชียและจีน รวมถึงการขยายบทบาทของกลุ่มอย่าง BRICS จนทำให้โลกมีขั้วเพียง multipolar world แต่เป็น multiplex world ที่มี complexity สูง อินโด-แปซิฟิกจึงกลายเป็น “ภูมิภาคใหญ่” ที่ถูกจับจ้องทั้งด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ การค้า และการลงทุน

2.3) การเปลี่ยนฉากของ global governance: จาก multilateralism สู่ minilateralism : ระบบ global governance ที่เคยยึดโยงกับ UN และ multilateralism ถูกท้าทายมากขึ้น โดยหลายตัวแสดงหันไปใช้เกมแบบ minilateralism (รวมกลุ่มเล็ก ๆ 3-8 ฝ่าย) ในรูปแบบที่ยืดหยุ่น ไม่เป็นทางการมากนัก เช่น caucus หรือกลุ่มเฉพาะกิจ ตัวอย่างในมิติความมั่นคงอาจเห็นอย่าง QUAD ส่วนในมิติเศรษฐกิจเคยมีกรณีอย่าง IPEF ขณะเดียวกันยุโรปเองก็เริ่ม “เล่นเกม” ด้วยวิธีคล้ายกันในภูมิภาคนี้

ผลรวมของทั้งสามการเปลี่ยนผ่านทำให้การต่อรองทางเศรษฐกิจ “เชื่อมโยง (linkage)” เข้ากับประเด็นอื่นมากขึ้น เช่น critical minerals และการเข้าถึงทรัพยากรถูกผูกกับวาระความมั่นคงและการเมืองระหว่างประเทศ การเจรจาในยุคนี้จึงไม่ใช่การค้า “ล้วน ๆ” แต่เป็นการค้าในฐานะส่วนหนึ่งของภูมิรัฐศาสตร์

3) ยุโรป/สหภาพยุโรป: การหันสู่ geopolitics และ “identity crisis”

ยุโรปในปัจจุบันถูกเสนอว่า “ไม่เหมือนยุโรป” ที่คุ้นชินเมื่อ 10-20 ปีก่อน ซึ่งเคยโดดเด่นในฐานะผู้ผลักดัน multilateralism และ liberal order อย่างชัดเจน ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ยุโรปเปลี่ยนคือสงครามรัสเซีย-ยูเครน ซึ่งยกระดับให้ประเด็นความมั่นคงและ geopolitics กลายเป็นโจทย์อันดับต้นของยุโรป

ในกรอบนี้ ยุโรปถูกอธิบายว่าเผชิญ identity crisis และมีความ “มึนงง” ในการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงโลก โดยชี้ให้เห็นข้อจำกัดและความตึงเครียดหลายด้าน เช่น

- ความไม่เป็นเอกภาพของประเทศสมาชิกและกลไก EU ที่ซับซ้อน ทำให้การส่งสัญญาณเชิงนโยบายไม่คงเส้นคงวา
- ขีดความสามารถด้านทหาร/ความมั่นคงของยุโรปมีข้อจำกัด
- มิติทางเศรษฐกิจเผชิญปัญหา เช่น inflation ส่งผลต่อ “เรื่องเล่า” และการกำหนดทิศทาง
- ความตึงเครียดระหว่างความเป็น pragmatic (ผลประโยชน์การค้า/การลงทุน) กับความเป็น principled (ยึดหลักการ/คุณค่า) ซึ่งมักแทรกเข้ามาเป็นเงื่อนไขต่อรองและกำกับความสัมพันธ์
- ความไม่ชัดเจนของ priority: แม้ยุโรปประกาศยุทธศาสตร์ต่ออินโด-แปซิฟิก (ราวปี 2021) แต่ถูกดึงกลับด้วยวิกฤตยูเครน จึงเกิดความไม่แน่นอนด้าน “ลำดับความสำคัญ”
- ความคลุมเครือด้าน threat perception ต่อจีน: ต่างจากสหรัฐฯ ที่ชี้จีนเป็นภัยคุกคามหลักอย่างชัด ยุโรปมีท่าที “กำกวม” และยังคงมองจีนเป็น partner หรือ strategic partner ในบางมิติ
- ปัญหา narrative และ signaling : ยุโรปพยายามใช้แนวคิด strategic autonomy เป็นเรื่องเล่าหนึ่ง เพื่อเพิ่มความเป็นอิสระทางยุทธศาสตร์ ลดการพึ่งพาสหรัฐฯ/ NATO และขยายบทบาทในภูมิภาค แต่ยังไม่ทรงพลังพอจะทำให้คนอื่น “อ่านยุโรปได้ตรงกัน” ในทุกระดับ

ในด้านประเด็น ยุโรปให้ความสำคัญกับวาระอย่าง **maritime security**, ความมั่นคงของเส้นทางเดินเรือ, **global supply chain resilience** และการสร้างบทบาทผ่านเครื่องมือหลายระดับ ทั้ง **multilateral**, **bilateral** และแนวโน้มแบบ **minilateral** มากขึ้น

4) ผลต่อไทยและอาเซียน: โอกาส-ความท้าทาย และพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่ควร “ดึงมาใช้”

แกนสำคัญของข้อเสนอคือ ไทยและอาเซียนควรมองยุโรปในฐานะทั้ง “ความท้าทาย” และ “โอกาส” โดยไม่แยกเศรษฐกิจออกจากความมั่นคง และควรอ่านยุโรปผ่านความซับซ้อนของ EU และ Europe ไปพร้อมกัน

4.1) เศรษฐกิจและ FTA: โอกาสใหญ่แต่เพิ่มภาระหลักการและ regulation : เศรษฐกิจเป็นผลประโยชน์ตรงของไทย โดยเฉพาะการทำ FTA กับยุโรป อย่างไรก็ดี การตีลกับยุโรปจะเจอ “สองด้านใหญ่” คือ

1. **principle** (หลักการ/คุณค่า) ที่อาจถูกยกมาเป็นเงื่อนไข
2. **regulation** ที่ซับซ้อนและ “ปวดหัว” กว่าหลักการในทางปฏิบัติ เช่น มาตรการ มาตรฐาน และข้อกำหนดกับจำนวนมาก

จึงเสนอโดยนัยว่าประเทศควรใช้ทรัพยากรด้านผู้เชี่ยวชาญกฎหมายและกฎหมาย EU ให้มากขึ้น รวมถึงต้องเตรียมรับแนวโน้ม **FTA-plus** ที่เพิ่มเงื่อนไขมากขึ้นหากกระบวนการยืดเยื้อ

ประเด็นที่เชื่อมเข้ากับการค้าร่วมสมัย ได้แก่ **global supply chain resilience**, การค้าแบบ **sustainable development** และการผูกเข้ากับกรอบอย่าง **SDGs**, พลังงานสะอาด, ประมงที่ถูกต้องตามกฎหมาย (บทเรียนเชิงนโยบายในอดีตอย่าง **IUU**) รวมทั้งประเด็นเชิงเทคนิคอย่าง **rules of origin** ที่อาจเข้มข้นเมื่อยุโรปเริ่ม “เล่น geopolitics” มากขึ้น

4.2) ความมั่นคง: ช่องทางความร่วมมือทางเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ : ข้อเสนอหลักคืออย่ามอง **security** เป็นเรื่องไกลโหมแคบ ๆ เพราะมีมิติเทคโนโลยีและการพัฒนาประเทศร่วมอยู่ด้วย ยุโรปมีแนวโน้มเพิ่มบทบาทแบบ **security provider** ในภูมิภาค โดยเฉพาะประเด็นเดินเรือเสรี ความปลอดภัยทางทะเล และ **marine governance** รวมถึงความเป็นไปได้ของ **joint military cooperation** และความร่วมมือด้านยุทธโธปกรณ์/อุตสาหกรรมป้องกันประเทศ (มีการยกตัวอย่างที่คืบหนุ เช่น **Gripen**)

4.3) normative power ของยุโรป: จากความท้าทายสู่เครื่องมือสร้างเครือข่าย : ยุโรปถูกมองว่าเป็น **normative power** มาโดยตลอด แต่ปัจจุบัน “DNA” นี้ถูกท้าทายจากการเมืองภายในยุโรปและความเปลี่ยนแปลงระดับโลก ดังนั้นไทย/อาเซียนอาจต้องใช้มิตินี้เป็น “เครื่องมือ” ในการต่อรองและสร้างพื้นที่ความร่วมมือ โดยเฉพาะบทบาทของพรรคการเมืองและภาคสังคมในการสร้าง **synergy** และการ **positioning** ผ่านประเด็นที่ยุโรปให้ความสำคัญ เช่น

- **LGBTQ+**
- **สิ่งแวดล้อม/ SDGs**
- **gender diplomacy** หรือแนวทางเชิงนโยบายอย่าง **feminist foreign policy** (ยกตัวอย่างเป็นแนวทางที่บางประเทศใช้เป็น “เรื่องเล่าหลัก” บนเวทีโลก)

กรอบคิดสำคัญคือ “เลือกประเด็นเด่น” เพื่อสร้างการจดจำเชิงยุทธศาสตร์ มากกว่ากระจายทุกประเด็นจนไม่เกิดภาพจำ

4.4) People-to-people และ education: การเรียนรู้และการขยายฐานความร่วมมือ : ความร่วมมือแบบ people-to-people และด้านการศึกษาเป็นอีกฐานสำคัญ โดยมีการกล่าวถึงการพัฒนาแนวคิดจาก STEM ไปสู่ STEAM (เพิ่ม Arts) เพื่อเสริมมิติสร้างสรรค์ควบคู่เทคโนโลยี และใช้ความร่วมมือทางวิชาการเป็นฐาน “ล้อมยุโรปด้วยประเด็น” ที่ไม่ใช่เศรษฐกิจแข็งอย่างเดียว แต่ค่อย ๆ ขับให้เกิดความร่วมมือเชิงโครงสร้างในระยะยาว

4.5) Diplomacy และ strategic narrative: ทางเลือกและการสื่อสารยุทธศาสตร์ของไทย : ในมิติการทูตมีข้อสังเกตว่า “ภาพภายในประเทศ” กับ “ภาพที่ประชาคมระหว่างประเทศมอง” อาจไม่ตรงกัน จึงเป็นโจทย์ของการสื่อสารและการสร้าง narrative บนเวทีภายนอก

ยุโรปถูกเสนอให้เป็น “ทางเลือกหนึ่ง” ในบางวิกฤตใกล้ตัว เช่น กรณีความตึงเครียดไทย-กัมพูชา เพราะยุโรปอาจไม่มี stake หนักเท่าสหรัฐฯ หรือจีน จึงอาจช่วยลดแรงกดดันเชิงชั่วคราวได้ในระดับหนึ่ง (โดยยังย้ำว่าท้ายที่สุดต้องจบที่การเจรจา)

บทเรียนสำคัญที่โยงกลับมาหาไทยคือ เมื่อ EU มีปัญหาเรื่อง narrative ไม่ชัด ก็ทำให้คนอื่น “ไม่รู้จะดีอย่างไร” ไทยจึงควรมี strategic narrative ที่ชัดเจนของตนเอง แต่ก็ไม่ใช่ “นิยายทิพย์” แบบสุดโต่ง เพราะความชัดเจนแบบแข็งกร้าวอาจทำลายความสัมพันธ์ได้ง่ายเช่นกัน

5) แนวคิดกำกับเชิงยุทธศาสตร์สำหรับประเทศไทย: middle power, indispensable nation และ strategic multi-alignment

การวางตำแหน่งของไทยถูกเชื่อมกับกรอบ middle power และแนวคิด lead from the middle โดยเสนอเงื่อนไขเชิงทฤษฎี/ปฏิบัติอย่างน้อย 3 ประการ

1. ต้องมี capabilities และต้องแปลงเป็น capacity ที่ “ทำได้จริง”
2. ต้องมี identity ชัด เพื่อกำหนดนิยามและเรื่องเล่า
3. ต้องมี diplomacy ที่สามารถผลักดันตำแหน่งได้จริง ทั้งแบบลุยเดี่ยวและแบบรวมกลุ่ม (สอดคล้องกับแนวโน้ม minilateralism)

ทั้งนี้ ปัจจัยเอื้อสำคัญคือ “การเมืองต้องนิ่ง” มี stability และ legitimacy ในการขับเคลื่อนนโยบาย อีกแกนแนวคิดที่ย้ำชัดคือ “ความเป็น indispensable nation” หรือประเทศที่คนอื่น “ขาดไม่ได้” โดยยกกรณีเวียดนามเป็นตัวอย่างของประเทศที่มหาอำนาจและยุโรป “ข้ามไม่ได้” จึงสามารถต่อรองและสร้างตำแหน่งได้มากในระบบโลก

ในเชิงยุทธศาสตร์รวม ถูกสรุปเป็นคำว่า strategic multi-alignment (พหุการสร้างมิตรแบบหลายขั้วอย่างมียุทธศาสตร์) ไม่ใช่ non-alignment เพราะโลกปัจจุบันทำให้ “ไม่อยู่กับใครเลย” แทบเป็นไปไม่ได้ แต่การอยู่กับหลายขั้วต้องตั้งบนฐาน “ผลประโยชน์แห่งชาติ” ที่ชัด พร้อมแยกให้ไต่ระหว่าง state interest และ shared interest (ผลประโยชน์ร่วม/ผลประโยชน์เชิงมนุษย) ซึ่งมักถูกปนกันในทางนโยบาย

ช่วงตอบคำถาม Q&A

คำถามที่ 1:

การยกระดับความเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์กับ EU และการใช้ **normative power** ให้เป็นแต้มต่อ

คำตอบ: “การเปลี่ยนแปลงของยุโรปและโลก” สามารถถูกแปลงเป็นโอกาสเชิงยุทธศาสตร์ได้ หากไทย/อาเซียนปรับวิธีเชื่อมความร่วมมือกับ EU จากการถกเถียง **values** แบบกว้าง ไปสู่การเลือก “จุดเด่นด้านคุณค่า” บางประเด็นให้เป็น **strategic narrative** ที่จับต้องได้และสื่อสารได้ในเวทีระหว่างประเทศ เช่น **LGBTQ+, SDGs, และ gender diplomacy** (เทียบเคียงแนวทางอย่าง **feminist foreign policy** ในบางประเทศยุโรปเหนือ) โดยแก่นไม่ใช่การเสียดคุณค่า แต่คือการ “จัดวางวาระ” ให้กลายเป็นยุทธศาสตร์ (เช่น กรอบแบบ **environment governance** หรือ **climate governance**) ซึ่งทำให้การร่วมมือกับยุโรปมีฐานคุณค่าเชิงบวกที่ไทยสามารถ “พลิก” มาใช้เป็นพื้นที่ต่อรองและพื้นที่สร้างความร่วมมือ ไม่ใช่เพียงเงื่อนไขที่ต้องรับฝ่ายเดียว

คำถามที่ 2: การวาง **positioning** ของไทย/อาเซียน และการต่อยอดความร่วมมือเชิงปฏิบัติ

คำตอบ: การวางตำแหน่งเชิงยุทธศาสตร์ควรเริ่มจากการอ่าน “ลำดับความสำคัญ” ของยุโรปให้ตรงกับกรอบยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกของ EU แล้วจึง “ลิงก์” วาระของไทยเข้ากับเสาหลักที่ยุโรประบุไว้ เช่น **sustainable and inclusive prosperity, green transition, ocean governance, digital governance, connectivity, security and defence** (โดยเฉพาะ **maritime security**) และ **human security** โดยเน้นว่าสิ่งสำคัญคือการมองเศรษฐกิจ-ความมั่นคงแบบบูรณาการ ไม่แยกเป็นคนละชุดนโยบาย เพราะโลกปัจจุบันใช้เครื่องมือเศรษฐกิจเพื่อเป้าหมายความมั่นคงควบคู่กันอยู่แล้ว ในทางปฏิบัติ การ “ดีล” กับยุโรปยังต้องอาศัยเครือข่ายหลายระดับ เนื่องจากยุโรปไม่ใช่ **single voice** และสัญญาณนโยบายมีหลายชั้น จึงต้องสร้างช่องทางการสื่อสาร/ความร่วมมือที่หลากหลายและต่อเนื่องเพื่อให้เกิดผลจริง

คำถามที่ 3:

Thailand-EU FTA / OECD accession กับการสร้าง **identity** และสถานะ **middle power** ของไทย

คำตอบ: Thailand-EU FTA และกระบวนการอย่าง OECD accession จะยกระดับบทบาทไทยได้จริงก็ต่อเมื่อถูกทำให้เป็น “ส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์และเรื่องเล่าร่วม” ของประเทศ มิใช่เป็นเพียงโครงการ/ภารกิจที่ต่างหน่วยงานต่างสื่อสารกันคนละทิศทาง โดยกรอบ **middle power** ถูกอธิบายผ่านเงื่อนไข 3 ประการ ได้แก่ (1) ต้องมี **capabilities** และต้องแปลงเป็น **capacity** ที่ทำได้จริง (2) ต้องมี **identity** ชัดเพื่อกำหนด **narrative** และนิยามบทบาทของไทย (3) ต้องมี **diplomacy** ที่หลัก “ตำแหน่ง” ได้ทั้งแบบเดี่ยวและแบบรวมกลุ่มในยุค **minilateralism** พร้อมข้อแม้เชิงการเมืองภายในว่าการ “lead from the middle” ต้องอาศัย **stability** และ **legitimacy** เพื่อความต่อเนื่องของนโยบาย ดังนั้น FTA/OECD จึงเป็น “เครื่องมือ” ไม่ใช่คำตอบในตัวเอง หากไทยไม่กำหนดว่าเครื่องมือนี้จะพาไปสู่อัตลักษณ์แบบใด

คำถามที่ 4:

การ **balance** ระหว่าง EU กับ Global South/BRICS และทิศทาง **multi-alignment** ของไทย

คำตอบ: ไทยควรเดินยุทธศาสตร์แบบ **strategic multi-alignment** ไม่ใช่ **non-alignment** กล่าวคือ สร้างความสัมพันธ์กับหลายขั้ว “อย่างมียุทธศาสตร์” บนฐาน **national interest** ที่นิยามชัด ว่าทำไมไทยเข้าหาก

รอบโตและคาดหวังผลลัพธ์อะไร พร้อมเตือนว่าแรงกดดันของโลกยุค decoupling ไม่ได้บีบให้เลือกข้างในเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น แต่บีบบังคับไปถึงโครงสร้าง supply chain เทคโนโลยี มาตรฐาน และระบบการผลิต ซึ่งเป็นความเสี่ยงเชิงโครงสร้างมากกว่าเชิงถ้อยคำ ในมิติการเงิน แม้มีแนวโน้มใน BRICS เรื่องการลดการพึ่งพาเงินดอลลาร์ แต่ข้อเสนอคือสามารถ diversify ได้โดยไม่ผูกมัดตนเองมากเกินไป และหลีกเลี่ยงการประกาศจุดยืนที่ทำให้ต้นทุนทางการเมืองระหว่างประเทศพุ่งสูง สำคัญคือการแยกให้ได้ว่าระหว่าง state interest และ shared interest เพื่อไม่ให้นโยบายต่างประเทศสับสนและเสียทิศทางการต่อรอง

คำถามที่ 5:

EU จะติดกับดัก human rights/democracy หรือไม่ และไทย/อาเซียนควรอ่าน “DNA” ของยุโรปอย่างไรในโลกหลายขั้ว

คำตอบ: human rights and democracy เป็น “DNA” ของยุโรป แต่ DNA นี้กำลังถูกท้าทายจากทั้งพลวัตภายในยุโรปและการแข่งขันเชิงอำนาจของโลก จึงทำให้ประเด็นคุณค่าอาจไม่ทำงานในฐานะ “แกนเดียว” อย่างเดิมในทุกบริบท อย่างไรก็ตาม แก่นของคำตอบหันกลับมาชี้ว่า ปัจจัยชี้ขาดไม่ได้อยู่ที่ยุโรปจะ “ลดมาตรฐาน” หรือไม่เท่านั้น แต่อยู่ที่ไทย/อาเซียนจะวางตนให้เป็น indispensable nation ได้หรือไม่—ประเทศที่คู่แข่ง “ข้ามไม่ได้” เพราะมีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์และผลประโยชน์ที่จับต้องได้ กรณีเปรียบเทียบคือเวียดนามสามารถปิดดีล FTA กับยุโรปได้ แม้ไม่ได้เป็นประชาธิปไตยตามมาตรฐานที่มักถูกกล่าวอ้าง เพราะมีสถานะเชิงยุทธศาสตร์ที่ทำให้ยุโรปหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น ไทยควรเพิ่มอำนาจต่อรองผ่านการสร้างความจำเป็นของตนในห่วงโซ่คุณค่า/ห่วงโซ่อุปทาน พร้อมทั้งพัฒนา strategic narrative ของตนเองให้ชัด เพื่อไม่ให้การ “อ่านยุโรป” ต้องขึ้นกับความคลุมเครือของยุโรปฝ่ายเดียว

บรรยายในหัวข้อ “ทิศทางนโยบายของประเทศไทยท่ามกลางพลวัต ความสัมพันธ์เชิงภูมิรัฐศาสตร์ ระหว่างสหภาพยุโรป-เอเชีย”

โดย คุณ อนุตตมา อมรวิวัฒน์
ที่ปรึกษาคณะกรรมการการต่างประเทศ และ อธิการบดีมหาวิทยาลัย

1) ภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย: โครงสร้างโลกที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงเร็ว

การเปลี่ยนผ่านของระบบโลกในช่วง 20–30 ปีที่ผ่านมาได้ทำให้กรอบอธิบาย “ขั้วโลก” แบบเดิมลดลง จากที่เคยแบ่งเป็นหมวดใหญ่ ๆ เช่น โลกพัฒนาแล้ว–โลกกำลังพัฒนา หรือภูมิภาคอย่างอาเซียน–ยุโรป ไปสู่โลกที่มีความเป็น multi-layered มากขึ้นอย่างเด่นชัด ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นพร้อมกันในหลายมิติ ทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม และรูปแบบความร่วมมือระหว่างรัฐ โดยเฉพาะเมื่อ AI เข้ามาเป็นตัวเร่งให้จังหวะการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วกว่าเดิม การจัดวางสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์ของประเทศต่าง ๆ จึงไม่คงที่ และมีแรงเสียดทาน/ความตึงเครียดเพิ่มขึ้นในหลายเวที

หนึ่งในสัญญาณสำคัญคือการเปลี่ยนแนวทางของสหรัฐฯ จากช่วงที่เน้นบทบาทสนับสนุนประเทศกำลังพัฒนาผ่านความร่วมมือและมาตรการเอื้อประโยชน์ทางการค้า (เช่น tax waivers และ tariff reductions ในบางกรอบ) ไปสู่การต่อรองเชิงผลประโยชน์รายกรณีมากขึ้น โดยเฉพาะในยุคที่แนวคิด decoupling ถูกพูดถึงอย่าง

กว้างขวาง รูปแบบการเจรจาจึงมีลักษณะ “จับคู่” และละเอียดในเชิงผลประโยชน์มากขึ้น ไม่ได้อยู่บนการลดอัตราภาษีแบบภาพรวมขนาดใหญ่เช่นในอดีต

ภายใต้บริบทนี้ การแข่งขันระหว่างจีนกับสหรัฐฯ ถูกมองว่าเป็นแกนสำคัญของภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย และคำถามเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญยิ่งคือ “ใครเป็นผู้กำหนดกติกาของโลกยุคใหม่” เพราะกติกาไม่ได้จำกัดอยู่ในระดับการทูตหรือความมั่นคงแบบดั้งเดิม แต่แทรกซึมสู่โครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม ตั้งแต่มาตรฐานการค้า เทคโนโลยี digital สิ่งแวดล้อม ไปจนถึงข้อมูลและ privacy ที่เชื่อมกับชีวิตประจำวัน

2) สหภาพยุโรปในบทบาทใหม่: จาก “ตลาดขนาดใหญ่” สู่ผู้กำหนดมาตรฐานและหุ้นส่วนเชิงโครงสร้าง

สหภาพยุโรปในปัจจุบันถูกวางภาพว่า “ไม่ใช่ยุโรปแบบเดิม” ที่ถูกมองเป็นเพียงตลาดขนาดใหญ่หรือผู้สังเกตการณ์ทางการเมืองอีกต่อไป ประสบการณ์จากวิกฤตในช่วงที่ผ่านมาได้กระตุ้นให้ยุโรปตระหนักถึงความเสี่ยงของการพึ่งพาประเทศมหาอำนาจมากเกินไป ทั้งด้านพลังงานและเทคโนโลยีขั้นสูง แนวโน้มดังกล่าวทำให้ยุโรปให้ความสนใจต่ออาเซียนมากขึ้น เพราะภูมิภาคนี้ยังคงเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจสำคัญของเอเชีย และมีศักยภาพเชิงยุทธศาสตร์ในสมการใหม่ของเศรษฐกิจโลก

ภายใต้สมการใหม่นี้ ประเทศไทยยังคงมีความน่าสนใจและสามารถเป็น strategic player ที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ โดยการมองยุโรปให้เป็น “ทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์” มีนัยต่อการเพิ่มอำนาจต่อรองของไทยในระยะยาว มากกว่าการตอบคำถามแบบทวิภาคีว่าไทยควร “ไปทางจีนหรือไปทางสหรัฐฯ” เพราะจุดมุ่งหมายเชิงนโยบายควรอยู่ที่การเพิ่มผลประโยชน์ของประเทศ การยกระดับเศรษฐกิจ และการสร้างพื้นที่ทางเลือกให้ภาคธุรกิจและประชาชน มากกว่าการประกาศเลือกข้าง

3) กลไกเพิ่มอำนาจต่อรองของไทยผ่านยุโรป: การลงทุน-มาตรฐาน-ความมั่นคงรูปแบบใหม่

ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ถูกสรุปเป็น “แนวทางเพิ่มอำนาจต่อรอง/การถ่วงดุล” ของไทยผ่านความสัมพันธ์กับยุโรปอย่างเป็นระบบ โดยเน้น 3 ช่องทางหลัก

3.1) การถ่วงดุลผ่านการลงทุน (investment) ในอุตสาหกรรมอนาคต : บริษัทข้ามชาติกำลังมองหาประเทศที่มีเสถียรภาพ กติกาชัดเจน และคาดการณ์นโยบายได้ การดึงการลงทุนจากยุโรปเข้าสู่ไทยจึงเป็นเครื่องมือสำคัญ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่กำลังเติบโต เช่น EV, semiconductor, green industry, และ digital infrastructure (รวมถึง data center) รวมถึงอุตสาหกรรมที่เชื่อมกับแนวโน้มสุขภาพและคุณภาพชีวิต เช่น wellness และ longevity ซึ่งถูกมองว่าเป็น “rising star” ในโลกปัจจุบัน การขยายฐานลงทุนของยุโรปในไทยจะช่วยยกระดับความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ของไทยในระบบเศรษฐกิจ-ภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัยได้

3.2) การถ่วงดุลผ่านกติกาและมาตรฐาน (rules and standards) : ยุโรปมีบทบาทโดดเด่นในฐานะผู้กำหนดมาตรฐานโลกในหลายด้าน ทั้ง digital สิ่งแวดล้อม และความยั่งยืน การยกระดับกฎหมายและ regulation ภายในประเทศให้สอดคล้องกับมาตรฐานยุโรปจึงเป็นทั้ง “เกราะป้องกัน” และ “ใบผ่านทาง” ในสงครามการค้าและการแข่งขันเชิงกติกา ตัวอย่างที่ถูกชี้คือการยกระดับมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การคำนวณ/จัดทำบัญชี carbon ในกระบวนการผลิต เมื่อไทยยกระดับมาตรฐานได้ จะเพิ่มโอกาสได้รับการยอมรับ ลดแรงบีบจากการแข่งขันด้านกติกา และทำให้ไทยเชื่อมต่อกับหลายระเบียบของโลกได้ดีขึ้น

3.3) การถ่วงดุลผ่านความมั่นคงรูปแบบใหม่ (new security agenda) : ความมั่นคงร่วมสมัยไม่ได้จำกัดอยู่ที่มิติทางทหาร แต่รวมถึง cyber security, food security และ energy transition ตลอดจนการปรับตัวต่อ climate ที่เชื่อมกับความมั่นคงของประเทศในระยะยาว ประเทศไทยยังพึ่งพาพลังงาน “ร้อนเก่า” อยู่

พอสมควร จึงควรเพิ่มสัดส่วน green technology เพื่อยกระดับความสามารถในการรับมือความเสี่ยงและสร้างความมั่นคงรูปแบบใหม่ เมื่อสามารถปรับตัวได้ ไทยจะไม่ใช่เป็นเพียงคู่ค้า แต่มีศักยภาพเป็น “พันธมิตรเชิงโครงสร้าง” ที่ความสัมพันธ์ลึกและยั่งยืนกว่าเดิม

3.4) จุดแข็งและข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง: เงื่อนไขที่ทำให้ยุโรป “มั่นใจลงทุนระยะยาว”

การทำให้ยุโรปและประเทศต่าง ๆ เลือกไทยเป็นฐานลงทุนระยะยาว ต้องอาศัยทั้งการใช้จุดแข็งและการลดข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง จุดแข็งสำคัญคือไทยมี skilled labor ในระดับสูงเมื่อเทียบกับในภูมิภาค มีกฎหมายด้านการค้าที่ชัดเจน และมีนโยบายส่งเสริมการลงทุนที่เอื้อต่อการลงทุนจากยุโรป

อย่างไรก็ดี ข้อจำกัดสำคัญคือ policy uncertainty และ political uncertainty ซึ่งทำให้การคาดการณ์ทิศทางนโยบายของไทยยาก และบั่นทอนความต่อเนื่องของยุทธศาสตร์ระยะยาว การเปลี่ยนรัฐบาลและการเปลี่ยนนโยบายบ่อยครั้งทำให้การวางแผนระยะยาวไม่มั่นคง นอกจากนี้ ความนิ่งของ Constitution ในฐานะฐานรากของระบบการเมืองยังถูกมองว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความแน่นอนและความเชื่อมั่น

ภาพรวมจึงนำไปสู่ข้อสรุปเชิงยุทธศาสตร์ว่า หากไทยต้องการเป็น strategic player ในโลกที่ผันผวน ไทยต้องสร้าง “คุณค่าเชิงยุทธศาสตร์ของตนเอง” ให้เด่นชัดจนกลายเป็น indispensable และต้องทำให้ความสัมพันธ์ไทย-ยุโรปซึ่งมีฐานประวัติศาสตร์ยาวนาน สามารถต่อยอดเป็นความร่วมมือที่สร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความมั่นคงได้จริง โดยแนวทางที่เหมาะสมคือการ balance ความสัมพันธ์กับทุกฝ่าย เพื่อดึงประโยชน์และพันธมิตรมาใช้ในการพัฒนาประเทศให้มั่นคงและยั่งยืน

ช่วงตอบคำถาม Q&A

คำถามที่ 1: ความร่วมมือด้าน wellness และ longevity จะพัฒนาเป็นความร่วมมือด้านใดได้บ้าง และจะดึงการลงทุนจาก EU มาไทยได้อย่างไร รวมถึงด้าน food security และโอกาสการผลักดันสินค้าเกษตรไทยให้สอดคล้องมาตรฐาน EU ควรทำอย่างไร

คำตอบ: ความร่วมมือด้าน longevity/wellness สามารถขับเคลื่อนอย่างน้อย 2 ระดับ ระดับแรกคือความร่วมมือกับองค์กร/ธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีมาตรฐานพร้อม เช่น โรงพยาบาลและ wellness center ในเครือโรงพยาบาล ซึ่งสามารถต่อยอดเป็นความร่วมมือเชิงบริการและการลงทุนได้รวดเร็ว ระดับที่สองคือการเชื่อมกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทย โดยเฉพาะสปาและบริการ wellness ที่ไทยมีชื่อเสียง มีมาตรฐาน และมี skilled labor รองรับ ซึ่งไม่เพียงดึงดูดการลงทุนเข้ามาในไทย แต่ยังสามารถขยายการลงทุนของธุรกิจไทยออกสู่ต่างประเทศได้ด้วย

ด้าน food security และการค้าสินค้าเกษตรกับยุโรป จำเป็นต้องยกระดับมาตรฐานสินค้าและปรับ “โครงสร้างการผลิต” ให้พ้นจากการพึ่งพาการขายวัตถุดิบ เช่น ผลไม้สด ไปสู่การแปรรูปเพื่อยืดอายุสินค้าเพิ่มมูลค่า และลดความเสี่ยงเน่าเสียในห่วงโซ่อุปทาน พร้อมกันนี้ควรจัดการเชิงพื้นที่ให้เป็นระบบมากขึ้น (เพิ่มความเป็น regional) เพื่อลดปัญหาการผลิตซ้ำกระจุกตัวทั้งประเทศในสินค้าเดียวกัน ซึ่งเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างสะสมยาวนาน หากปรับได้ จะเพิ่มโอกาสขยายตลาดและความร่วมมือด้านการค้ากับยุโรปในระยะยาว

คำถามที่ 2: ในเมื่อ SME ไทยเป็น “กระดูกสันหลัง” ของประเทศ แต่ได้รับผลกระทบและยังแข่งขันยาก ไทยควรสนับสนุน SME อย่างไรในการประสานงาน/ทำตลาดกับสหภาพยุโรป เพื่อให้เติบโตและแข่งขันได้ในโลกที่ผันผวนสูง

คำตอบ: แนวทางสนับสนุนในเชิงปฏิบัติที่สะท้อนจากประสบการณ์ด้านงานส่งออกคือการส่งเสริมผู้ประกอบการให้เข้าถึงตลาดผ่านกิจกรรมส่งออก เช่น สนับสนุนการไปออกบูธในงาน trade fair และการให้ทุน/การสนับสนุนแก่ผู้ส่งออกรายใหม่เพื่อเปิดตลาด ซึ่งทำหน้าที่เป็น “ประตูสู่การค้า” กับยุโรปในอีกทางหนึ่ง โดยรัฐช่วยแบ่งเบาต้นทุนบางส่วนและสร้างโอกาสการพบคู่ค้า เพื่อเพิ่มศักยภาพ SME ในการขยายตลาดและต่อยอดสู่การส่งออก

บรรยายในหัวข้อ “ความเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ไทย-สหภาพยุโรป : จากกรอบ FTA สู่ความร่วมมือที่รอบด้าน”

โดย คุณ พลนชา จักรเพชร อดีตกรรมการบริหารพรรคเพื่อไทย
อดีตที่ปรึกษามন্ত্রีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง และ อดีตเลขาธิการรัฐมนตรีประจำนายก

บริบทโลกที่เปลี่ยนผ่านสู่ deglobalization และการขยับบทบาทของ EU

โลกกำลังเข้าสู่ยุค deglobalization หรือการทวนกระแสโลกาภิวัตน์ โดยปรากฏการณ์ที่เห็นชัดในช่วงหลัง ได้แก่ สงครามการค้า ความขัดแย้ง/สงครามในหลายพื้นที่ และแนวคิด decoupling ซึ่งสัมพันธ์กับการจัดกลุ่มใหม่ของรัฐ การเจรจาแบบทวิภาคี หรือ bilateralism ที่มีความสำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ ภายใต้โครงสร้างโลก เช่นนี้ EU กำลังพยายามวางตัวเป็น geopolitical EU และมีความต้องการ “จัดระเบียบใหม่” ผ่านการกำหนดวาระและมาตรฐาน โดยในรอบสิบปีที่ผ่านมาแนวโน้มสำคัญเคยเน้นเรื่องสิทธิมนุษยชน แรงงาน และทรัพย์สินทางปัญญา ก่อนจะค่อย ๆ เคลื่อนสู่เรื่อง Green Deal ความยั่งยืน และสิ่งแวดล้อมอย่างเด่นชัดยิ่งขึ้น

ในเวลาเดียวกัน อาเซียนกำลังก้าวขึ้นมาโดยต้องการบทบาทที่สำคัญใน global supply chain ผ่านการ integrate ตนเองเข้าไปในห่วงโซ่อุปทานโลก ซึ่งเป็นโอกาสที่ประเทศไทยควรใช้เพื่อแสดงศักยภาพให้ EU เห็นทั้งในมิติ geopolitical ที่ EU ต้องการ rebalance อำนาจของตนในโลก และในมิติเศรษฐกิจที่ไทยต้องทำให้ตนเอง indispensable หรือทำให้สินค้าไทย show value อยู่ใน EU supply chain ได้จริง

1) กรอบคิดของบทความ: ประสบการณ์ “สองหมวก” และข้อสังเกตจากภาคปฏิบัติ

การวิเคราะห์นี้ตั้งอยู่บนประสบการณ์ “สองหมวก” ได้แก่

1. มิติการเมือง: การทำงานด้านนโยบายเศรษฐกิจ นโยบายการเมือง และนโยบายการต่างประเทศในพรรคเพื่อไทย และประสบการณ์ทำงานในหลายหน่วยงานรัฐ (กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการคลัง และสำนักนายกรัฐมนตรี)

2. มิติธุรกิจ: การดำเนินธุรกิจชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์/semiconductor มากกว่า 40 ปี รวมถึงธุรกิจยางแปรรูป และ renewable energy (เช่น solar panel และหลอดไฟ LED) โดยมี EU เป็น market share ราว 50% ของการส่งออก จึงต้องปรับตัวกับกฎกติกาและมาตรฐานของ EU อย่างเป็นระบบ

ด้วยฐานคิดดังกล่าว “ความเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์” จึงไม่ถูกจำกัดอยู่เพียง FTA เชิงเอกสาร แต่ต้องเชื่อมกับการปฏิบัติจริงของรัฐและเอกชน ตั้งแต่การเจรจา การสร้างแรงจูงใจการลงทุน การจัดการมาตรฐาน การสร้างความเชื่อมั่นเชิงนโยบาย ตลอดจนกลไกที่ทำให้เกิด spillover ภายในประเทศ

2) รากฐานความสัมพันธ์ไทย-EU ในมุมมองเชิงนโยบาย: จาก trade/investment สู่มาตรฐานและ soft power

รากฐานนโยบายต่างประเทศของสายพรรคไทยรักไทย-เพื่อไทยมีกรอบสำคัญคือการ “เปิดการค้าและการลงทุน” ควบคู่กับการยกระดับมาตรฐานแรงงาน ความปลอดภัยด้านอาหาร ความปลอดภัยแรงงาน และมาตรฐานอุตสาหกรรม โดยแม้คำว่า soft power จะถูกพูดมากในรัฐบาลช่วงหลัง แต่ทิศทางดังกล่าวมีมาก่อนแล้ว เช่นแนวคิด “ครัวไทยสู่ครัวโลก” และการผลักดันสินค้าท้องถิ่น (OTOP) รวมถึงการพาสินค้าไทยเข้าสู่ตลาดยุโรปในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนภาพการปฏิรูปและการเปิดประเทศทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง

ในเชิงพัฒนาการ ไทยเริ่มเจรจา FTA ไทย-EU ตั้งแต่ปี 2013 ในสมัยรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร แต่กระบวนการหยุดชะงักหลังรัฐประหาร ซึ่งสัมพันธ์กับเงื่อนไขด้านประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และประเด็นเชิงค่านิยมที่ EU มักใช้เป็นกรอบในการเจรจา ต่อมาในรัฐบาลยุคหลัง มีการปรับให้สอดคล้องกับเทรนด์โลกมากขึ้น โดยเน้นการลดปัญหาแรงงาน การค้ามนุษย์ และความยั่งยืน ควบคู่กับการผลักดันอุตสาหกรรมอนาคต เช่น EV, biotech, AI และการดึงดูดการลงทุนขนาดใหญ่ พร้อมวางไทยให้เป็น responsible rules-based และ sustainable player

3) “Beyond FTA” ในทางปฏิบัติ: การทำงานกับ EU ในหลายมิติของรัฐ

ประเด็นสำคัญจึงไม่ใช่เพียงการ “ผลักดัน FTA ให้สำเร็จ” แต่ต้องขยายไปสู่ความร่วมมือรอบด้าน ผ่านกลไกเชิงสถาบันและการทำงานแบบลงลึกในภาคส่วนต่าง ๆ ดังนี้

3.1 มิติการเมืองและการทูตเชิงนโยบาย: จาก FTA สู่ people-to-people relations และ Schengen visa-free

การสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำและผู้แทนยุโรปจำเป็นต้องย้ำว่าเป้าหมายไม่ใช่เฉพาะ FTA แต่รวมถึงการยกระดับ people-to-people relations โดยนโยบายที่ถูกย้ำในหลายเวทีคือความพยายามผลักดัน Schengen visa-free ซึ่งหากทำ FTA สำเร็จ จะเป็น “ประตูสำคัญ” ที่ช่วยขับเคลื่อนเป้าหมายนี้ในทางการเมืองและสังคม

3.2 มิติการค้าระหว่างประเทศ: we’re back for business และการเตรียมผู้ประกอบการต่อ CBAM/ESG

แนวทาง we’re back for business เป็นการรื้อฟื้นกรอบการเจรจา FTA หลายกรอบที่เคยถูกละเลย และในกรณีของ EU ไม่ได้หยุดที่การเร่งเจรจาเชิงนโยบาย แต่ลงลึกถึงการเตรียมผู้ประกอบการให้พร้อมต่อการปรับตัวของ CBAM และการ alignment กับ ESG ซึ่งมีผลต่อความสามารถแข่งขันและการเข้าถึงตลาดในระยะยาว

3.4 มิติการลงทุนเชิงยุทธศาสตร์: EEC–BOI และการต่อรองให้เกิด spillover ในประเทศ

ในกลไกอย่าง EEC และ BOI ประเด็นสำคัญคือการสร้างความเชื่อมั่นให้บริษัทเอกชนยุโรปในหลาย sector เช่น EV (BMW, Benz) และ semiconductor (Infineon) พร้อมอำนวยความสะดวกและ tax benefits อย่างไรก็ตาม “ความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์” ต้องไม่หยุดที่การลงทุน แต่ต้องต่อรองให้เกิด spillover ภายในประเทศ ได้แก่

- การจ้างงานคนไทย
- local content
- การถ่ายโอนเทคโนโลยี (technology transfer) สู่มหาวิทยาลัยไทยและแรงงานไทย เพื่อยกระดับเป็นแรงงานทักษะสูง

3.4 มิติมาตรฐานและความน่าเชื่อถือ: กรณีประมงและ IUU

ประเด็นประมงเป็นเรื่อง sensitive และไม่ใช่แค่ “ให้ใบเหลือง/ถอนใบเหลืองแล้วจบ” การผลักดันกฎหมายประมงปี 2024 และการทำงานร่วมกับฝ่าย EU มีสาระครอบคลุมกฎหมาย สิทธิมนุษยชน ความโปร่งใส การตรวจ GPS/navigation และความปลอดภัยลูกเรือ รวมถึงรายละเอียดเชิงเทคนิค เช่นขนาดอวน เพื่อไม่ทำลายระบบนิเวศทะเล กระบวนการดังกล่าวทำให้ไทยได้รับการยอมรับในฐานะ trusted partner และสะท้อนความจริงจังต่อการค้ากับ EU

4) ความร่วมมือใหม่ที่ “กว้างกว่า FTA”: เทคโนโลยี การเงินดิจิทัล และ ecosystem

นอกจากกรอบการค้าและมาตรฐาน ยังมีการทดลองนโยบายเชิงนวัตกรรมด้านเทคโนโลยี/การเงินดิจิทัล เช่น แนวคิด Phuket crypto sandbox เพื่อดึงนักท่องเที่ยวคุณภาพสูงและสร้าง ecosystem ให้ผู้ประกอบการมาทดลองทำงานร่วมกัน รวมถึงการผลักดันมาตรการยกเว้น capital gains tax ตามเสียงสะท้อนผู้ประกอบการ โดยเชื่อมโยงกับวัฏจักรการ cash-out ที่จะทำให้เกิด domestic consumption และ spillover ทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการดึง technomads จากยุโรปเข้าสู่ประเทศไทย

5) กรอบสรุปความร่วมมือไทย-EU: 4 พื้นที่ร่วมมือหลัก

ความร่วมมือที่มีอยู่แล้วและมีศักยภาพต่อยอดได้สามารถจัดเป็น 4 ด้าน

1. geopolitics and security: มอง security แบบไม่ old school โดยเน้น Indo-Pacific, maritime และ cyber security รวมถึงการปราบ cyber scam ซึ่งไทยสามารถแสดง leadership role และ center Thailand power ในอาเซียนได้
2. FTA และการ integrate เข้าสู่ global supply chain: ไทยมีฐานและศักยภาพใน sector เช่น semiconductor, EV, aerospace แต่ยังมีขาดส่วนเสริมด้าน sustainable trade และ green investment incentive (เช่น carbon credit) ที่ควรทำให้ดีขึ้น
3. regulatory and standard alignment: ยังมี room to improve ทั้งด้าน ESG, CBAM, AI governance cooperation และ Green Deal alignment โดย IUU เป็นตัวอย่างความสำเร็จที่ทำให้ EU เชื่อว่าไทยมี commitment และมีความต่อเนื่อง

4. people-to-people connectivity: เป็น “หัวใจ” ของความสัมพันธ์ระยะยาว แต่ต้องเริ่มจากกรอบกติกาที่เอื้อต่อ flow ของคน เช่น Schengen visa-free (ขาออก) และการปรับระบบวีซ่าขาเข้าให้ไม่ซับซ้อน เพื่อดึง long-stay high-spending tourist และ technomads โดยเสนอแนวคิด golden visa เป็นวีซ่ารายยอด และชี้ว่าเงื่อนไขรายงานตัวเป็นอุปสรรคต่อ ease of flow of people

6) ข้อเสนอการวางตำแหน่งไทยกับ EU: 3 ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์

ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์สามารถสรุปเป็น 3 ประเด็นหลัก

1. ASEAN high-standard production hub for Europe: ไทยต้องไม่พื้นฐานแบบ labor-intensive หรือแข่งขันด้วยค่าแรงขั้นต่ำและปริมาณ แต่ต้องยกระดับเป็นฐานผลิตมาตรฐานสูง สินค้าพรีเมียม มี value-added และใช้แรงงานทักษะสูง
2. green and digital gateway ที่ bridge EU กับเอเชีย: ยึดเทรนด์อนาคตที่สอดคล้องกับ EU ทั้ง green (เชื่อม ESG/CBAM) และ digital (โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล/แนวทางด้านเทคโนโลยี) เพื่อเป็น bridge/middle power ระหว่าง EU-เอเชีย-อาเซียน-Global South
3. soft power nation with deep European connectivity: เน้น “มีความเป็นพื้นถิ่นแต่มี global taste” หรือ think local act global เพื่อวางตำแหน่งไทยในเวทีโลก

ท้ายที่สุด FTA ไม่ใช่ทุกอย่าง แต่เป็น “จุดเริ่มต้น” ของการพัฒนาความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์ การขยับครั้งนี้คือการปรับไทยให้ทันสมัย แข็งแรง และเชื่อมโลกได้ดีขึ้น โดยด้วยรากฐานที่ภาครัฐและเอกชนไทยสะสมมา ไทยและยุโรปสามารถเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อกันได้

ช่วงตอบคำถาม Q&A

คำถามที่ 1: ไทยจะใช้ cultural soft power และส่งออกสู่ตลาดยุโรปอย่างไร (2) การถ่ายทอดเทคโนโลยีจากการลงทุนต่างชาติ โดยเฉพาะจาก EU มีข้อจำกัดอะไร และจะทำให้เอื้ออำนวยขึ้นได้อย่างไร

คำตอบ: ความร่วมมือ “คนต่อคน” เป็นแกนสำคัญที่จะทำให้ความสัมพันธ์ไปไกลกว่า FTA จึงจำเป็นต้องผลักดันกรอบที่ทำให้คนเคลื่อนย้ายได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะ Schengen visa-free (ขาออก) และการทำระบบวีซ่าขาเข้าให้เรียบง่ายขึ้นผ่านแนวคิด golden visa เพื่อดึงกลุ่ม long-stay high-spending tourist และ technomads เข้ามา สร้างการแลกเปลี่ยนที่ลึกซึ้งและต่อยอดด้านการศึกษา การแลกเปลี่ยน และ soft power (เช่น gastronomy, music, fashion) ให้เชื่อมกับตลาดยุโรป

ด้าน technology transfer ในภาพใหญ่ technology transfer เป็นวาระที่ถูกพูดมานาน และมีข้อสังเกตว่า patent จำนวนมากมีอายุราว 10 ปี เมื่อหมดอายุ รัฐควรมีบทบาทนำเทคโนโลยีไปกระจายให้ประชาชน (โดยเฉพาะเทคโนโลยีด้านเกษตรและอุตสาหกรรม)

ส่วนในระดับบริษัทต่อบริษัท ไทยมีเงื่อนไขกำกับกับการให้สิทธิประโยชน์อยู่แล้ว นักลงทุนต้อง fulfill requirement ก่อนรัฐจะปล่อย rebate เช่น การฝึกอบรม การ re-train แรงงาน หรือการถ่ายทอดองค์ความรู้ในมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จคือ การตรวจสอบให้มั่นใจว่าถ่ายทอดครบถ้วนตาม requirement หรือไม่ ขณะที่ในมุมเอกชน การเข้าถึงเทคโนโลยีใหม่มักเกิดผ่านกลไกการซื้อขาย patent ทำให้การถ่ายโอนเป็นไปตามกระบวนการของตลาดและเงื่อนไขทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา

คำถามที่ 2: (2.1) อุตสาหกรรม semiconductor ไทยกับ EU จะพัฒนาอย่างไรเพื่อให้ไทยได้ประโยชน์มากขึ้นในอนาคต (2.2) จะ balance ระหว่าง China-US-EU อย่างไร

คำตอบ: semiconductor เป็นอุตสาหกรรมที่โลกขาดไม่ได้ แต่มีวัฏจักรขึ้นลงตาม demand-supply ไทยเป็นฐานการผลิตมานาน และเริ่มมีฐานตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1980 จากการขยายฐานผลิตของญี่ปุ่น ต่อมาในช่วงหลัง EU กลายเป็น market share สำคัญมากขึ้น เพราะต้องการ diversify trade routes หรือ alternative trade routes ท่ามกลางการแข่งขันด้านภาษี/ความตึงเครียดระหว่างมหาอำนาจ ประเทศอาเซียนอย่างไทยและเวียดนามจึงเป็นทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ของผู้ประกอบการยุโรป

สำหรับการ balance โลกมีแนวโน้ม decoupling ชัดเจนขึ้น จึงต้อง diversify trade options อย่างจริงจัง โดยให้ความสำคัญกับ EU เป็น first priority ในการเจรจาการค้า และเห็นว่า EU จะเป็นมากกว่าคู่ค้า เพราะยังเชื่อมกับ security, maritime และ cyber security ที่ควร deepening ความสัมพันธ์ให้ลึกขึ้น พร้อมรักษา momentum และ balance ของไทยในโครงสร้างโลกใหม่

คำถามที่ 3: เมื่อการเมืองภายในเปราะบาง EU คาดหวังให้ไทยแสดงศักยภาพอย่างไร และไทยจะตอบความเชื่อมั่นของโลกอย่างไร

คำตอบ: political stability เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาและเป็นคำถามที่ถูกหยิบยกเสมอในเวทีพบปะกับผู้แทนยุโรป แนวทางที่ควรยึดคือ “ควบคุมสิ่งที่ควบคุมได้” เพราะการเมืองภายในบางส่วนไม่อาจควบคุมได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ในมิติการค้าและ FTA กับ EU ยังมีความต่อเนื่องบางอย่างระหว่างรัฐบาลต่างชุด ซึ่งสะท้อน consistency ในระดับหนึ่ง แม้การเมืองกระทบเศรษฐกิจ แต่ภาคเอกชนพยายามทำให้ระบบเดินต่อไปได้

ขณะเดียวกัน EU มักมีเงื่อนไขด้านสิทธิมนุษยชนเป็นกรอบอ้างอิงอยู่แล้ว และหัวใจคือไทยต้องทำให้ EU เห็นว่าไทยมี “คุณค่าเชิงยุทธศาสตร์” และมีสิ่งที่ offer ได้จริง พร้อมยกระดับการ alignment ในประเด็นที่ EU ให้ความสำคัญ (เช่นความยั่งยืน) เพื่อทำให้ทีมเจรจาของไทย indispensable มากขึ้น

คำถามที่ 4: กรณีที่ EU ประณามไทยเรื่อง อูยกูร์ ส่งผลต่อการเจรจาการค้ามากน้อยเพียงใด และควรอธิบายอย่างไรเพื่อไม่เสียประโยชน์

คำตอบ: อูยกูร์ เป็นประเด็น sensitive และ EU ให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนและแรงงานอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลติดตามในช่วงที่เกี่ยวข้องกับการทำงานเชิงนโยบาย แนวโน้มการเจรจายังเป็นไปในทิศทางค่อนข้าง positive และไม่ได้ปรากฏว่า อูยกูร์ เป็นอุปสรรคหลักในภาพใหญ่ของการเจรจา โดยประเด็นที่ถูกระบุว่า เป็นอุปสรรคสำคัญในการเจรจาอยู่ที่ public procurement/government procurement และประเด็นสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็น missing chapter ที่ต้องทำให้ชัด

สำหรับแนวทางอธิบายเพื่อไม่เสียประโยชน์ “แก่นการเจรจา” คือการทำให้ EU เห็นว่าไทยมีคุณค่าเชิงยุทธศาสตร์และมีสิ่งที่ offer ได้จริง พร้อมยกระดับการ alignment ในประเด็นที่ EU ให้ความสำคัญ เพื่อให้ไทย indispensable มากขึ้นในสายตาคู่เจรจา

บรรยายในหัวข้อ “ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชนเพื่อศักยภาพการแข่งขันของไทย : การบูรณาการห่วงโซ่อุปทานอย่างรับผิดชอบให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลสหภาพยุโรป”

โดย คุณ นริลักษณ์ แพไชยภูมิ ผู้อำนวยการกองสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ
กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม

1) พัฒนาการของ “ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน” และบริบทที่เปลี่ยนไป

ในอดีต การอภิปรายเรื่องสิทธิมนุษยชนมักถูกทำความเข้าใจว่าเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน หรือการละเมิดระหว่างบุคคลต่อบุคคลเป็นหลัก ขณะที่การละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยภาคธุรกิจยังไม่ถูกมองอย่างเป็นระบบมากนัก อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลังข้อร้องเรียนเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยภาคธุรกิจเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในประเทศไทยและทั่วโลก และขยายตัวครอบคลุมหลายมิติ ได้แก่ สิทธิแรงงาน สิ่งแวดล้อม มลพิษ การคุ้มครองผู้บริโภค ตลอดจนผลกระทบข้ามพรมแดน เช่น ปัญหา PM2.5 และมลพิษที่ไม่จำกัดอยู่ภายในประเทศ

พัฒนาการดังกล่าวทำให้ประเด็น “ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน” กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของการกำกับดูแลเศรษฐกิจและความสามารถทางการแข่งขัน โดยเฉพาะเมื่อมาตรฐานของสหภาพยุโรป (EU) ให้ความสำคัญกับแรงงาน สิทธิมนุษยชน และความยั่งยืนมากขึ้นเรื่อย ๆ

2) กรอบมาตรฐานสากล: UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPs) และ 3 แกนหลัก

เพื่อรับมือกับปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยภาคธุรกิจ เวทีสหประชาชาติได้กำหนดมาตรฐานสากลคือ UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPs) ซึ่งมีสาระสำคัญที่ใช้เป็นกรอบคิดได้ 3 คำ ได้แก่

- Protect: หน้าที่ของรัฐในการคุ้มครองประชาชนจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน
- Respect: หน้าที่ของภาคธุรกิจ (รวมถึงรัฐวิสาหกิจ) ในการเคารพสิทธิมนุษยชน โดยรัฐวิสาหกิจถูกคาดหวังให้เป็นต้นแบบ
- Remedy: หน้าที่ร่วมกันของรัฐและภาคธุรกิจในการเยียวยาเมื่อเกิดผลกระทบ ตั้งแต่การขอโทษ การใช้มาตรการทางเลือก ไปจนถึงการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

UNGPs เผยแพร่ตั้งแต่ปี 2011 และประเทศไทยได้แสดงเจตจำนงในเวทีสหประชาชาติว่ารับหลักการนี้ไปปฏิบัติอย่างจริงจังในปี 2016 โดยแนวทางปฏิบัติสำคัญที่ UN สนับสนุนคือการจัดทำ National Action Plan (NAP) ว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน เพื่อแปลงมาตรฐานสากลสู่การดำเนินงานระดับประเทศ

3) NAP ของไทย: ความก้าวหน้า โครงสร้าง และ “ประเด็นเร่งด่วน” 4 ด้าน

ประเทศไทยเป็นประเทศแรกในเอเชียที่จัดทำ NAP ว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน และปัจจุบันอยู่ใน NAP ระยะที่ 2 (Phase 2) ซึ่งตัวแผนประกอบด้วย 4 ส่วนหลัก ได้แก่

- (1) อธิบายหลัก UNGPs
- (2) กระบวนการจัดทำแผน
- (3) ประเด็นเร่งด่วน (priority areas)
- (4) ส่วนสนับสนุน/ภาคผนวก

สำหรับ “ประเด็นเร่งด่วน” ประเทศไทยกำหนดไว้ 4 ด้าน ซึ่งมักอธิบายในกรอบย่อว่า “LEID” ได้แก่

1. Labor (แรงงาน)
2. Environment (ชุมชน ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม)
3. Human Rights Defenders (นักปกป้องสิทธิมนุษยชน)
4. International Investment and Multinational Enterprises (การลงทุนระหว่างประเทศและบริษัทข้ามชาติ ทั้งกรณีลงทุนในไทยและไทยไปลงทุนต่างประเทศ)

ในเชิงแนวโน้ม เมื่อเข้าสู่ Phase 2 ขนาดและน้ำหนักของบทด้าน Environment มีความเด่นชัดมากขึ้น สอดคล้องกับเทรนด์สากลที่ให้ความสำคัญต่อความยั่งยืนและประเด็นสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

4) กลไกการขับเคลื่อน: “ภาครัฐเป็นตาราง-ภาคธุรกิจเป็นความคาดหวังขั้นต่ำ”

โครงสร้างของ NAP สะท้อน “รูปแบบเครื่องมือผสม” (mixed measures) คือ

- ภาครัฐ: เป็นมาตรการกึ่งบังคับในเชิงภารกิจ มีตารางกำหนดกิจกรรม หน่วยงานรับผิดชอบ กรอบเวลา ตัวชี้วัด และความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์/SDGs/UNGPs
- ภาคธุรกิจ: ยังเป็นมาตรการสมัครใจ (voluntary) โดยกำหนดเป็น “ความคาดหวังขั้นต่ำ” ในรูปแบบ bullet points มากกว่าตารางเต็มรูปแบบ เนื่องจากความพร้อมของธุรกิจแตกต่างกันมาก โดยเฉพาะ SMEs

สาระสำคัญของความคาดหวังต่อภาคธุรกิจครอบคลุมตั้งแต่การปฏิบัติตามกฎหมายขั้นต่ำ การจัดสวัสดิการ การจัดช่องทางร้องเรียน การมีมาตรการเยียวยา และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการต่าง ๆ เช่น EIA/EHIA ตั้งแต่ก่อน-ระหว่าง-หลังการดำเนินโครงการ รวมถึงการทำ Human Rights Due Diligence (HRDD) ตลอดสายการผลิต/ห่วงโซ่อุปทาน

5) ผลการดำเนินงานและตัวอย่าง “การยกระดับจากแผนสู่กลไกกำกับ”

การติดตามผลในส่วนของภาครัฐทำได้ชัดเจนกว่า เพราะมีตัวชี้วัดและกิจกรรมกำกับ ใน Phase แรก ภาครัฐมีทั้งหมด 142 กิจกรรม และบรรลุผล 130 กิจกรรม คิดเป็น 91.55%

ในมิติภาคธุรกิจ แม้เป็นสมัครใจ แต่มีความก้าวหน้าที่สำคัญคือการยกระดับไปสู่การเปิดเผยข้อมูลแบบบังคับ ในบางกลุ่ม โดยเฉพาะบริษัทจดทะเบียนที่ต้องจัดทำรายงาน ESG เป็นประจำทุกปี (แนวทางการเปิดเผยข้อมูล

เชิงบังคับ หรือ mandatory disclosure) ซึ่งทำให้บริษัทต้อง “ทบทวนตนเอง” ในมิติสิทธิมนุษยชนและความยั่งยืนมากขึ้น และทำให้ผู้มีส่วนได้เสียสามารถติดตามพัฒนาการขององค์กรได้

6) 10 แนวปฏิบัติที่พบใน “องค์กรที่ทำได้ดี” (good practices)

จากบทเรียนของบริษัทที่รายงานผลและปฏิบัติได้จริง สามารถถอดเป็นแนวปฏิบัติสำคัญอย่างน้อย 10 ประการ ได้แก่

1. มี policy ด้านการเคารพสิทธิมนุษยชน
2. มี guideline/แนวปฏิบัติเพื่อป้องกันการละเมิด
3. มี Human Rights Due Diligence (HRDD)
4. มีการสร้าง Human Rights awareness ผ่านการอบรมพนักงาน
5. มี supply chain management ครอบคลุมห่วงโซ่อุปทาน
6. มีกลไก remedy ที่ชัดเจนเมื่อเกิดผลกระทบ
7. มีกลไก complaint mechanism เข้าถึงได้สำหรับผู้มีส่วนได้เสีย (บางองค์กรมีล่ามรองรับแรงงานข้ามชาติ)
8. มีการกำหนดผู้รับผิดชอบ/หน่วยงานภายใน (เช่น ฝ่ายความยั่งยืน, HR, คณะทำงานด้านสิทธิมนุษยชน)
9. มีการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกองค์กร
10. มีการขับเคลื่อนตาม NAP อย่างน้อย 1 ด้านอย่างเป็นรูปธรรม

7) ความท้าทายหลักของไทย: จาก “สมัครใจ” สู่ “มาตรการบังคับ” ภายใต้แรงกดดันโลกและ EU

ความท้าทายสำคัญของ NAP ไทยและหลายประเทศ คือสถานะของแผนที่ “ยังไม่มีสภาพบังคับทางกฎหมาย” โดยเฉพาะในส่วนภาคธุรกิจ ทำให้การรายงานและการขับเคลื่อนมีความไม่สม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเสริม ได้แก่

- ผลกระทบของ COVID-19 ที่ทำให้การเผยแพร่และการขับเคลื่อนระยะต้นเป็นไปอย่างจำกัด
- การเปลี่ยนแปลงผู้บริหาร/เจ้าหน้าที่ ทำให้ต้องเริ่มสร้างความเข้าใจใหม่ซ้ำ
- ความต้องการของแต่ละภาคส่วนต่างกัน (ภาครัฐ-ธุรกิจ-ภาคประชาสังคม)
- ความต่างด้านทรัพยากรและความพร้อม โดยเฉพาะ SMEs
- political instability ที่ทำให้กลไกระดับนโยบายและคณะกรรมการสำคัญต้องเริ่มกระบวนการใหม่ซ้ำ ๆ และใช้เวลานาน

ในระดับสากล แนวโน้มชัดเจนคือการขยับจากมาตรการสมัครใจไปสู่มาตรการบังคับ หลายประเทศยกระดับจาก NAP ไปสู่กฎหมายเฉพาะ และใน EU เองมีกรอบกำกับหลายด้านที่เชื่อมกับการตรวจสอบและการรายงานของภาคธุรกิจ เช่น EU Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD) รวมถึง

มาตรการที่เกี่ยวข้องกับ deforestation, forced labour และกรอบกักขังรายสาขาอื่น ๆ ซึ่งทำให้ภาคธุรกิจต้องทำ report หลายชุดและมีต้นทุนการปฏิบัติตามสูง

ด้วยเหตุนี้ EU จึงมีกระบวนการ Omnibus เพื่อพยายาม simplify และทำให้การรายงานอยู่ในรูปแบบที่เป็นระบบมากขึ้น อย่างไรก็ตาม กระบวนการดังกล่าวยังอยู่ระหว่างการหารือ และสะท้อนแรงเสียดทานภายใน EU เอง รวมถึงพลวัตทางการเมืองที่ทำให้เสียงของฝ่าย conservative ดังขึ้น และทำให้ความเข้มข้นของวาระบางด้าน (โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อม) มีการชะลอในบางช่วง

8) ทิศทางของไทย: ร่างกฎหมาย Human Rights and Environmental Due Diligence และการเชื่อมกับ OECD

ประเทศไทยอยู่ระหว่างการจัดทำกฎหมายลักษณะ “mandatory Human Rights and Environmental Due Diligence” โดยร่วมมือกับ EU Delegation ในประเทศไทย ปัจจุบันร่างกฎหมายเสร็จแล้วในเชิงเอกสาร และอยู่ในกระบวนการ consultation หลายรอบ โดยจะขยายการรับฟังความเห็นทั่วประเทศในระยะถัดไป

ประเด็นที่ได้รับข้อเสนอแนะมากคือ “ขอบเขตการตรวจสอบ” หากใช้แนวคิดครอบคลุมทั้ง value chain อาจเป็นภาระสูงมาก แม้แต่ธุรกิจขนาดใหญ่ก็สะท้อนว่าตรวจสอบทั้ง value chain อาจไม่ไหว และเสนอให้เริ่มจาก supply chain หรือ tier 1 ก่อน ทั้งนี้ ทิศทางสุดท้ายจำเป็นต้องพิจารณาความเหมาะสมกับบริบทไทยและการเคลื่อนไหวของ EU ควบคู่กัน

นอกจากนี้ การเข้าเป็นสมาชิก OECD เป็นอีกแรงขับเคลื่อนสำคัญ เพราะ Responsible Business Conduct (RBC) เป็นหนึ่งในหัวข้อที่ต้องบรรลุในกระบวนการภาคยานุวัติ และหน่วยงานด้านยุทธศาสตร์ได้รับบทบาทเป็นแม่ข่ายในมิตินี้ เป้าหมายเชิงนโยบายถูกวางไว้ให้การเข้าเป็นสมาชิกเกิดขึ้นภายในกรอบเวลาที่รัฐบาลกำหนด แม้การประเมินจาก OECD จะยังยืนยันว่ามีกระบวนการตรวจประเมินตามขั้นตอนของตอนที่ไม่สามารถยื่นให้สั้นได้ตามความคาดหวังทางการเมืองทั้งหมด

อีกภารกิจสำคัญที่ต้องดำเนินการควบคู่ คือการจัดตั้ง National Contact Point (NCP) เพื่อรองรับกรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยภาคธุรกิจ รวมถึงกรณีข้ามพรมแดน

9) เหตุผลเชิงเศรษฐกิจ: ทำไม “ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน” คือแต้มต่อการแข่งขัน

การดำเนินธุรกิจโดยเคารพสิทธิมนุษยชนให้ผลเชิงยุทธศาสตร์ต่อการแข่งขันของไทย โดยเฉพาะในตลาด EU และตลาดพัฒนาแล้ว ได้แก่

- เสริมความน่าเชื่อถือของแบรนด์ และรักษาความสัมพันธ์กับพนักงาน คู่ค้า และลูกค้า
- ลดความเสี่ยงข้อพิพาท การฟ้องร้อง และความขัดแย้ง
- ขยายฐานลูกค้า โดยเฉพาะผู้บริโภคยุคใหม่ที่ให้ความสำคัญกับจริยธรรมของสินค้า
- เพิ่มความน่าสนใจต่อการลงทุน เพราะนักลงทุนให้ความสำคัญกับ ESG มากขึ้น
- ความผิดพลาดด้านแรงงาน/สิทธิมนุษยชนใน supply chain อาจกระทบถึงบริษัทแม่และตลาดทุนได้ทันที ซึ่งเป็นความเสี่ยงที่เกิดขึ้นกับแบรนด์ระดับโลกมาแล้ว

ท้ายที่สุด ประเด็นนี้เป็น “global trend” ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และประเทศไทยจะถูกติดตามอย่างต่อเนื่อง ทั้งในมิติสิทธิมนุษยชน มาตรฐานธุรกิจ รวมถึงประเด็นความต่อเนื่องเชิงนโยบายภายใต้ political instability

ช่วงตอบคำถาม Q&A

คำถามที่ 1: หากไทยดำเนินธุรกิจที่เคารพสิทธิมนุษยชนตามมาตรฐาน EU แล้ว จะช่วยให้เข้าถึงตลาดอื่นนอกเหนือจาก EU ได้หรือไม่ (เช่น สหรัฐฯ ญี่ปุ่น หรือภูมิภาคอื่น)

คำตอบ: ได้ เพราะหลายประเทศและหลายกรอบความร่วมมือเริ่มให้ความสำคัญกับประเด็นนี้มากขึ้น แม้ระดับความเข้มข้นอาจยังไม่สูงเท่า EU ในปัจจุบัน แต่แนวโน้มเป็น global trend ที่ขยายไปยังหลายภูมิภาค รวมถึงประเทศในเอเชียและอาเซียนที่เริ่มมี NAP หรือกรอบกำกับมากขึ้น ทำให้มาตรฐานด้านนี้กลายเป็นหนึ่งใน “checklist” ของการค้าการลงทุนในวงกว้าง ไม่จำกัดเฉพาะ EU

คำถามที่ 2: แม้ธุรกิจขนาดใหญ่ยังสะท้อนข้อจำกัดเรื่องการตรวจสอบทั้ง value chain แล้วภาครัฐมีหน่วยงานหรือกลไกใดช่วย SMEs ในการปฏิบัติตามมาตรการ/การทำ report จำนวนมากหรือไม่

คำตอบ: ในแนวทางร่างกฎหมายไทยที่กำลังจัดทำ ยังไม่กำหนดให้ SMEs ต้องทำ due diligence โดยตรงในฐานะ “ผู้ถูกบังคับ” แต่หาก SMEs อยู่ใน supply chain ของบริษัทขนาดใหญ่ บริษัทขนาดใหญ่จะต้องตรวจสอบ และ SMEs มีหน้าที่สนับสนุนข้อมูลเพื่อให้การตรวจสอบทำได้จริง ส่วน SMEs ที่อยู่นอก supply chain ของธุรกิจขนาดใหญ่ อาจยังต้องพึ่งกลไกเชิงส่งเสริมเป็นหลัก

ภาครัฐพยายามทำงานร่วมกับองค์กรสนับสนุน SMEs เช่น สสว. รวมถึงความร่วมมือกับเครือข่ายภาคธุรกิจ เพื่อจัดอบรมและสร้างความตระหนักรู้ โดยเน้นแนวทาง “ส่งเสริม” มากกว่า “ลงโทษ” เพราะหากใช้ภาษาหรือกรอบที่ทำให้ SMEs รู้สึกว่าจะถูกตรวจหรือถูกลงโทษ อาจยิ่งทำให้หลีกเลี่ยงการเข้าร่วม ดังนั้น นโยบายในช่วงเปลี่ยนผ่านจึงมุ่งทำให้เข้าใจง่ายและค่อย ๆ สร้างแรงจูงใจ พร้อมยืนยันแนวคิดว่าในอนาคตจะใช้ “กฎหมาย + NAP” ควบคู่กัน ไม่ใช่มีกฎหมายแล้วเลิกใช้ NAP ทันที

คำถามที่ 3: ในทางปฏิบัติ หากหน่วยงานรัฐเองยังมีปัญหาการปฏิบัติเรื่องสิทธิมนุษยชน (เช่น กรมราชทัณฑ์) จะทำอย่างไรให้ “รัฐทำได้” ก่อนจะคาดหวังให้เอกชนทำ และความคืบหน้าเรื่อง anti-SLAPP เป็นอย่างไร

คำตอบ: ภาพรวมของหน่วยงานที่ถูกตั้งคำถามมีพัฒนาการและความพยายามปรับปรุงกฎเกณฑ์/แนวปฏิบัติให้สอดคล้องมาตรฐานสากลมากขึ้น แต่ยังมี “ช่องว่างการปฏิบัติ” จากเจ้าหน้าที่บางส่วน จึงจำเป็นต้องเพิ่มความเข้มงวดด้านการกำกับดูแล และขยับจากการ “รับรายงาน” ไปสู่การทำงานเชิงรุก (proactive) เช่น การตรวจสอบและติดตามในพื้นที่ให้มากขึ้น

สำหรับ anti-SLAPP มีการจัดทำร่างกฎหมายและหารือในกลไกพัฒนากฎหมายแล้ว และเป็นประเด็นที่หลายภาคส่วนผลักดันอย่างจริงจัง โดยสะท้อนว่าปัญหาไม่ได้มีเฉพาะ “ธุรกิจฟ้องประชาชน” แต่ยังมีพบในภาคส่วนอื่นด้วย จึงมีแรงผลักดันให้เดินหน้ามาตรการคุ้มครองที่ชัดเจนขึ้นในระยะถัดไป

คำถามที่ 4: การที่พรรคการเมืองแนวชาวจัดมีอิทธิพลมากขึ้นในยุโรป จะทำให้นโยบายของ EU ต่อไทยหรือ Indo-Pacific เปลี่ยนไปอย่างไร

คำตอบ: ปრაการการณ์การเติบโตของฝ่ายขวาและแนวคิด protectionism เป็นส่วนหนึ่งของกระแส deglobalization ที่เกิดขึ้นในหลายประเทศ และอาจทำให้การกำหนดนโยบายมีแรงดึงให้ระมัดระวังผลประโยชน์ภายในมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในภาพรวม EU ยังยึดถือคุณค่าหลักด้านสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย สิ่งแวดล้อม ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ และความยั่งยืนเป็นแกนสำคัญ จึงมีแนวโน้มว่าวาระ

ด้านมาตรฐานและความรับผิดชอบต่อธุรกิจยังคงอยู่ เพียงแต่อาจมีการปรับระดับความเข้มข้นและจังหวะเชิงนโยบายตามพลวัตการเมืองภายในของ EU ในแต่ละช่วงเวลา

คำถามที่ 5:

การที่ไทยยังไม่เป็นภาคี ILO 87 และ ILO 98 ส่งผลต่อศักยภาพการแข่งขันในตลาดยุโรปอย่างไร

คำตอบ: เป็นประเด็นที่ถูกตั้งคำถามอย่างต่อเนื่องและมีผลกระทบต่อภาพลักษณ์และการประเมินมาตรฐานแรงงานของไทย โดยกระบวนการอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบต่อกระทรวงแรงงาน ซึ่งสะท้อนว่าจำเป็นต้องแก้ไขกฎหมายภายในบางส่วนก่อนจึงจะเดินหน้าได้เต็มที่ แต่ความไม่ต่อเนื่องทางการเมืองทำให้ร่างกฎหมายและกระบวนการถูกตีกลับและต้องเริ่มเสนอใหม่ซ้ำ จึงยังเป็นประเด็นที่ต้องเร่งขับเคลื่อนเชิงนโยบายอย่างจริงจังเพื่อให้สอดคล้องกับความคาดหวังของตลาดและคู่ค้าหลัก

บรรยายในหัวข้อ “การขับเคลื่อนนวัตกรรม : ความร่วมมือด้านอุตสาหกรรมดิจิทัลระหว่างไทย-สหภาพยุโรป”

โดย คุณ อมฤต พรานเซน

ประธานกลุ่มอุตสาหกรรมดิจิทัล สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

วิสัยทัศน์ 4GO ของสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย:

ในช่วงต้นของการกล่าวปาฐกถา ประธานกลุ่มอุตสาหกรรมดิจิทัล สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ได้กล่าวถึงกรอบวิสัยทัศน์ที่เรียกว่า 4GO ซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ ได้แก่ GO Digital & AI, GO Innovation, GO Green, และ GO Global. วิสัยทัศน์นี้สะท้อนถึงแนวคิดการพัฒนาอุตสาหกรรมไทยให้ก้าวผ่านยุคดิจิทัลด้วยจังหวะที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับสากล โดยมุ่งหมายให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่สามารถ สร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจด้วยเทคโนโลยี ควบคู่กับ การดูแลสิ่งแวดล้อม และการขยายตัวบนเวทีโลก. จากวิสัยทัศน์นี้ ประเทศไทยตั้งเป้าที่จะใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการพัฒนาเชิงนวัตกรรมในทุกภาคส่วน พร้อมขยายการตลาดสู่ต่างประเทศโดยเฉพาะตลาดยุโรป ซึ่งเป็นแหล่งมาตรฐานระดับสูงและตลาดเทคโนโลยีใหญ่ที่สุดภูมิภาคหนึ่งของโลก

GO Digital & AI เน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลที่แข็งแกร่งและรองรับการลงทุนด้าน Data Center การพัฒนา AI และการปรับปรุงระบบดิจิทัลของ SMEs ไปพร้อมกับการกำกับดูแลที่เหมาะสม. GO Innovation หมายถึงการเพิ่มศักยภาพในการวิจัยและพัฒนาทางเทคโนโลยี และการขับเคลื่อนสตาร์ทอัพให้สามารถแข่งขันในระดับภูมิภาค. GO Green สะท้อนความมุ่งมั่นด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาดในระบบดิจิทัลและการจัดการขยะอิเล็กทรอนิกส์อย่างรับผิดชอบ. GO Global คือทิศทางการขยายตลาดและการสร้างความร่วมมือทางการค้า โดยเฉพาะการเจรจา FTA กับกลุ่มยุโรปและพันธมิตรอื่น ๆ เพื่อเปิดตลาดใหม่ให้แก่ผู้ประกอบการไทย

การบรรยายเชิงภาพรวม: บทบาทและพันธกิจของกลุ่มอุตสาหกรรมดิจิทัล:

บทบาทของกลุ่มอุตสาหกรรมดิจิทัลไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการผลักดันการใช้เทคโนโลยีในประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการทำงานร่วมกับภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคเอกชนในระดับสากล เพื่อสร้างระบบนิเวศดิจิทัลที่สามารถเชื่อมโยงกับตลาดโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งประเด็นดังกล่าวมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในยุคที่ การกำกับดูแลเทคโนโลยีโดยภูมิภาคอื่น ๆ เช่นสหภาพยุโรป มีอิทธิพลซึ่งต่อทิศทางของอุตสาหกรรมดิจิทัลทั่วโลก นอกจากนี้ทางกลุ่มยังมีภารกิจในการผลักดันมาตรฐานที่สอดคล้องกับการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ความปลอดภัยไซเบอร์ และการจัดการความเสี่ยงของระบบดิจิทัล เพื่อให้สอดคล้องกับ กฎหมายระดับสากล ที่อาจกลายเป็น “กฎพื้นฐานใหม่ของการค้า” ในบริบทการค้าและบริการดิจิทัลระหว่างประเทศ

AI ในบริบทไทย: โอกาสและความท้าทาย:

AI คือหนึ่งในเทคโนโลยีที่สร้างความเปลี่ยนแปลงลึกซึ้งในภาคอุตสาหกรรมและสังคม ทั้งในแง่ของการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการพลิกโฉมรูปแบบธุรกิจใหม่ ๆ. เขาชี้ให้เห็นว่า การนำ AI มาใช้ในองค์กรและอุตสาหกรรมของไทยต้องทำความเข้าใจกับการสร้างมาตรฐานด้าน จริยธรรม ความโปร่งใส และการใช้อย่างรับผิดชอบ เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาทางสังคม เช่น อคติในระบบอัตโนมัติ การแทรกแซงข้อมูลส่วนบุคคล และผลกระทบต่อโครงสร้างแรงงาน แรงงานต้องได้รับการเตรียมความพร้อมด้านทักษะ โดยเฉพาะทักษะด้านดิจิทัลขั้นสูง ที่จะช่วยให้สามารถ “ร่วมงานกับ AI” มากกว่าเป็น “ฝ่ายที่ถูกทดแทน” โดยเทคโนโลยี

ในระดับประเทศ ไทยยังดำเนินการจัดงานระดับนานาชาติ เช่นการร่วมเป็นเจ้าภาพจัดงาน UNESCO Global Forum on the Ethics of AI 2025 ซึ่งสะท้อนความพยายามปรับตัวสู่มาตรฐานจริยธรรม AI ระดับสากล และเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ไทยยืนยันจุดยืนด้านการใช้ AI อย่างโปร่งใสและรับผิดชอบต่อเวทีโลก

กรอบกฎระเบียบดิจิทัลของสหภาพยุโรป: ผลกระทบต่อความร่วมมือไทย-EU:

ภาพรวมความท้าทายเกิดจาก กฎระเบียบดิจิทัลของสหภาพยุโรป ซึ่งมีความเข้มแข็งและซับซ้อนมาก เมื่อเทียบกับหลายภูมิภาคกฏเหล่านี้ ไม่เพียงกำกับผู้ประกอบการภายในยุโรปเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อบริษัทและตลาดทั่วโลกผ่านสิ่งที่นักวิเคราะห์เรียกว่า “Brussels Effect” — การที่มาตรฐานของ EU กลายเป็นมาตรฐาน de facto สำหรับผู้ให้บริการระดับโลก เนื่องจากผู้ประกอบการมักเลือกปฏิบัติตามกฎของ EU เพื่อเข้าถึงตลาดใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในโลก

หนึ่งในกฎหมายสำคัญคือ Artificial Intelligence Act (AI Act) ซึ่งเป็นกรอบกฎหมายแรกของโลกที่ออกแบบมาเพื่อควบคุมการพัฒนาและใช้ AI โดยแบ่งระดับความเสี่ยงของระบบและกำหนดข้อบังคับเฉพาะสำหรับระบบ AI ที่มีความเสี่ยงสูง เช่น ระบบคัดเลือกรับสมัคร หรือระบบจัดการข้อมูลส่วนบุคคล แม้ในช่วงล่าสุด EU ได้เลื่อนการบังคับใช้ข้อกำหนดด้าน AI ที่เข้มงวดสำหรับระบบที่มีความเสี่ยงสูงออกไปเป็นปี 2027 เพื่อบรรเทาภาระธุรกิจและเพิ่มความยืดหยุ่น แต่โดยแก่นแท้กฎหมายยังคงมีข้อกำหนดที่เข้มงวดด้านความโปร่งใส ความปลอดภัย และความรับผิดชอบต่อผู้ให้บริการขนาดเล็กหรือบริษัทจากประเทศนอก EU ที่ต้องปฏิบัติตามเพื่อเข้าถึงตลาดยุโรป

นอกจาก AI Act ระบบกฎหมายอื่น ๆ ของ EU ซึ่งรวมถึง General Data Protection Regulation (GDPR) ที่กำกับดูแลการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล, Digital Operational Resilience Act (DORA) ที่มุ่งสร้างความ

แข็งแกร่งด้านความมั่นคงดิจิทัลสำหรับภาคบริการทางการเงิน, และกฎหมายอื่น ๆ ในชุดนโยบายดิจิทัลของ EU ล้วนมีผลต่อการค้าและความร่วมมือของบริษัทไทยที่ใช้หรือเกี่ยวข้องกับบริการดิจิทัลในตลาดยุโรป

ภาคเอกชนและกลุ่มอุตสาหกรรมดิจิทัลยังชี้ให้เห็นอีกว่า กฎระเบียบของ EU ในบางช่วงกำลังเผชิญกับแรงกดดันจากทั้งภายในและภายนอก อาทิ ความพยายามของผู้กำกับนโยบายให้ “simplify” กฎหมายดิจิทัล เช่น การให้ผู้ประกอบการใช้ข้อมูลส่วนบุคคลภายใต้หลัก “legitimate interest” โดยไม่ต้องขอความยินยอมทุกครั้ง ซึ่งได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีแนวโน้ม ลดทอนการคุ้มครองผู้บริโภค แต่ในขณะเดียวกันอาจช่วยลดภาระในการเข้าตลาด EU สำหรับธุรกิจบางกลุ่ม

บทสรุป: ฝันของไทยในบริบทโลกและแนวทางการรับมือ:

ในการปาฐกถาครั้งนี้ ประธานกลุ่มอุตสาหกรรมดิจิทัลได้เน้นว่าสำหรับประเทศไทย การพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลตามวิสัยทัศน์ 4GO คือเส้นทางสำคัญสู่การเป็นประเทศที่แข่งขันในเวทีโลกได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน แต่การจะไปถึงเป้าหมายนี้ ไม่เพียงแต่ต้องพัฒนาเทคโนโลยีในประเทศเท่านั้น แต่ต้อง เข้าใจและเตรียมพร้อมรับมือกับกฎระเบียบระดับสากล, ปรับตัวให้สอดคล้องกับมาตรฐานใหม่ๆ ของยุโรปและนานาชาติ, และร่วมมือกับพันธมิตรต่างประเทศผ่านโครงการ ความร่วมมือด้าน R&D เครือข่ายองค์ความรู้ และเวทีสนทนาระดับโลก.

ความร่วมมือด้านดิจิทัลไทย-EU จึงไม่ใช่เพียงเรื่องการเข้าถึงตลาดหรือการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ แต่ยังเป็น การ “ออกแบบการกำกับดูแลร่วมกัน” ที่ต้องสร้างความสมดุลระหว่างนวัตกรรม ความปลอดภัย ความยั่งยืน และสิทธิของผู้บริโภค — ต้องเดินทางควบคู่กันอย่างไม่แยกจากกัน เพื่อให้ไทยสามารถก้าวไปสู่อนาคตดิจิทัลอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนในบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว.